

સતી

લીલાવતી

નાટક-પંચાંગી.

વેરયા અને મધ્ય નિરોધક અંગાર અને કહાણી
રસ પ્રાપ્તિ-પ્ર.

—

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

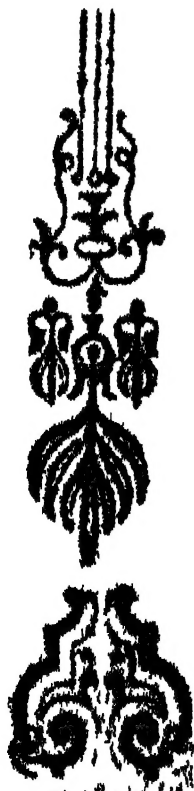
શા. કેશવલાલ સવાઈભાઈ

સમસીય બહાદુરવાળા.

૬. રીયલિટી સંસ્કરણ—અમદાવાદ.

—

મુદ્રિત તાર તા. ૧૯૧૧.

गूजरात विद्यापीठ ग्रंथालय

[गजगती कापीराबिट विभाग]

अनुक्रमांक ४५८४ वर्गांक

पुस्तकें नां लीलायती

विषय २ - २

સતી

લીલાવતી

નાટક પંચાંકી.

વેત્તા અને મધ્ય નિષેધક અંગાર અને કરુણા
રસ પ્રાધ્યાન્ય.

રચનાર.

વેદ. ધીરજરામ ઇલપતરામ સુરતવાળા.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

શા. કેશવજીભાઈ સવાઈભાઈ

સમશેર બહાદુરવાળા.

ડૃ. રીચીરાડની સહકર—અમદાવાદ.

સવ હક પ્રસિદ્ધ કરીએ સ્વાધીન સંખ્યા છે.

શ્રી રત્ન સાગર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં પટેલ પોચાભાઈ

ચક્રભાઈએ છાપી—અમદાવાદ.

આદિ ૩ છ પ્રા ૩૦૦૦

સંવત ૧૯૧૬—અને ૧૯૧૭

મૂલ્ય ચાર આના.

પ્રસ્તાવના.

આ નાટક લખવાનો મુખ્ય હેતુ એટલો જ છે કે, આ બાબે એ નાનપણથી ઓઢરને કાળમાં રાખી હમેશાં નિતી યુક્ત ઉપદેશ કરવો, જેથી જીવાનીમાં તેઓ સારે રસ્તે ચાલી આ સંસાર રૂપી સમુદ્રની મુશાફરી પુરી કરી આખરે તે જગત્તાના અમર પદનો આશ્વંદ પ્રાપ્ત કરે.

લીલાવતીના સંગીત નાટકો જૈન રાસાને આધારે કેટલાક લખાયેલા છે, તે નાટક સાથે આ નાટકને કશા પ્રકારનો સંબંધ નથી, આ નાટકમાં કોઈ પણ ધર્મીયાસીક બાબત નથી. પરંતુ માત્ર કદપીત લખવામાં આવ્યો છે, પરંતુ એમાં નીતી, ધર્મ, જ્ઞાન, સદાચર, વીરોદ્ધેનો સમાસ કરવામાં પુસ્તુ લક્ષ દેવામાં આવ્યું છે.

બાવાના સંબંધમાં ઘણા વિદ્વાનો એવું સમજે છે કે, બાવા જેમ ઉંચી લખાવ તેમ ચાર, પરંતુ બાવા એવી હોવી જોઈએ કે સામાન્ય લોકો પણ સારી રીતે સમજી શકે, અને પુસ્તક રચવાનો હેતુ ફળીભૂત થાય,

છેલ્લે વિદ્વાન વાંચક વર્ગને વિનંતી કરવાની કે હું કંઈ વિદ્વાન માણસ નથી, જેથી ભુલ્લ ચુક સુધારી લેવાની કૃપા કરવી.

લી. ર્તા.

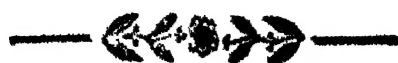
ધી-૬-૬૬.

સતિ લીલાવતી નાટકના પાત્રો.

સુત્રધાર.....	નાટ્યકાર.
વિદુષક.....	મસકરો.
નટી.....	સુત્રધારની સ્ત્રી.
મતાપચંદ્ર.....	સૂર્યપુરનો નગરશેઠ.
શુભવંતીનગરશેઠની સ્ત્રી.
મહન ચંદ્રનગરશેઠનો પુત્ર [નાયક]
કમળા.....નગરશેઠની પુત્રી.
ચીનોદયંદ્ર....વટપુરનો સાહુકાર
મેનાવંતી...તેની સ્ત્રી
લીલાવતી.....તેની પુત્રી (નાયકની સ્ત્રી)
સખીઓ.....લીલાવંતીની સખીઓ.
ગમ્પીદાસ	}મહનચંદ્રના મિત્રો.
છળદાર	
કુરુચંદ	
કુંકળા...શુભકા

માલસ, હનમ, પ્રાદાસ, લેપો, ગાડીવાન, ચાકર
સ્ત્રીઓ, રાજા પ્રધાન, સીપાઈ, વીતેરે.

ગ્રંથાલય વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગ્રંથાલય સંચાલક

સતીલીલાવતીનાટક!

૭૨૨

અંક પહેલો.

પ્રવેશ પહેલો

સ્થાન—રંગભૂમી.

સુત્રધાર—(પ્રવેશ કરીને) પ્રિય સજ્જનો! આજ આપના પંચારત્રયી
આ રંગભૂમી કેરી દે, હાપ્યમાન દેખાય છે, શું તે જગ નીયંતાનો
આપણા ઉપર થોડો દિપગાર છે,

ગીતી.

રતી શસી જેણે કાંધ, અટિ વિસે, સૌ વનરપતી કેરી;
રતુ નીયમીને આવે, ગત્તનગતી શી, કરનાનિ એરી.

અરે ! ! પલુ હજુ પ્રલુ પ્રિયા કેમ નહીં આવી.

નટી—પ્રાણનાથ આ આવી, શી આજ્ઞા છે.

સુત્રધાર—પ્રિયે તું શું નથી જાણતી, કે આજે આપણે આ જગ્યાએ
શ્રી સુર્યપર નીવાસી વૈષ્ણવેષ સતી લીલાવતીનો નાટ્યક
યોગ આ સભાજનેની સમક્ષ જાજવી બતાવવો છે.

નટી—હા, તે હું જાણું છું; મને શી આજ્ઞા છે ?

સુત્રધાર—આપણું ધારેલું કાર્ય નીર્વાહને પાર પડે તેમાટે પ્રથમ તે
જમ નીપંતા પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી જોઈએ, અને તે હું

તારો મધુર સ્વરથી આ શ્રોતાજનો સમક્ષ કર એજ મારી
આજ્ઞા છે.

નરી—જેવી પ્રાણેશ્વરની દૃષ્ટા.

(ગાયન રાગ ધનાશ્રીની ચાલ)

નરી—પ્રભુ નમન કરું, ઉંરધ્યાન હું ધરું.

પરંતુ આ પ્રભાવ, તારો સી રીતે સમરું. (ટેક)

પરમ સહાયક પ્રભુતું અંતર તુજ વીશ્વાસ,

આશ્રય તારો એક ખરો છે, અવર નહીં લપ આસ પ્રભુનમનકર.

અખડ ભક્તી આપતું મુગ્ધને, અહો દેવાધી દેવ;

એક પૂર્ણ માનીતીજ મનમાં, કરું ભાવથી સેવ. પ્રભુનમનકરું.

આય થઈને આર્યકાર્યનું, ભુલ્યા જ્ઞાન અમાપ;

એ માંડ ધન સદ નિધાનું રહ્ય દોરામાં થાપ. પ્રભુનમનકરું.

સત્ય ગુણકરે તુ ગુણરાના, નિશ્ચ વિનોદ્ય નાથ;

ધીરજ વંદો એ માંગે છે, જોડીને પે હાથ. પ્રભુનમનકરું.

સુત્રધાર નાઆસ પ્રિયા, તે વખતે અનુસરીને ધણીજ શરથ આ
ધના કરી,

વિદુષક--(પ્રવેશ કરીને) ઓહો હું ક્યાં આવી પોચો, તેની પણ
ખાતે ખબર રહી નહીં; (સુત્રધાર સામું જોઈને) આ વલીસ
નંદ ડાળ ઉમેલા છે, લાવોની પુટીયે તો ખરા, જવાબ દેતો
દેક નહીતો ખંદાની મી આગર જવાની હતી (ઘાટો પાડીને)

કેમ ભાખા આજે કંઈ આ જગ્યાએએએ.

સુત્રધાર--(ચોક્કસ) ડાલુ ભાઈ ?? તુ કોણ છે ? અને આ જગ્યા
એ આટલી વખતે કેમ આવ્યો છે, ?

વિદુષક--મન પુછો છો, અને તમે કોણ છો, તે તો ? તા નથી ત્યા
રે આ ખંદ કંઈ એવા ભોગા નથી. કે તમને પ્રથમથીકહી દે.

સુત્રધાર—જો ભાઈ રાત થોડી ને વેસ ઘણા કે જેવત ભુગળ મારે
અત્યારે ઘણું કામ છે, માટે વધારે ટાપવું કરવાનો વખત નથી.

વિદુષક—હે વેસ ? ? શું આજે અડીયા ભવાઈ થવાનો છે ? કેશું
જો તેમ હોય તો બંદા, તેના તો બહુ સોખીન છે.

આ ત્યારે બેઠા, (બેસે છે)

સુત્રધાર—અરે ભવાઈ કેવી અડીયાંતો આજે નાટક થવાનો છે.

વિદુષક—ત્યારે, તે વળી વગર ભુગળની ભવાઈ નાટક ન ભવાઈમાં
વળી ફેર શું છે ? પેલામાં ભુગળ વાગે અંત આમાં નહીં એ
જ કે ખીજો કંઈ છે.

સુત્રધાર—ભાઈ ગમે તે ગણ્ય મને હવે રોકાવાનો વખત નથી માટે
તરું નામ શું તે કહે.

વિદુષક—

ઢાહરો.

બીજાને બોજન વિના, આઠાણને રોડે દુણુ :

કહે રંગલા ભત મમ, સુત્રધાર તુ સુણુ

સુત્રધાર—વારૂ ઠીક છે તુ પણ મને કામ વાને એના માણસ છે. ચાલ
પ્રીયા, હવે નાટકની શરૂઆત કરીએ (ગાય છે)

પ્રવેશ. ૨ જો

સ્થાન, પ્રતાપચંદ્રની હવેલી.

પ્રતાપચંદ્ર—કેમ પ્રીયા; હવે મહનચંદ્ર નીશનો જન્મ છે ?

ગુણવંતી—સ્વામીનાથ હવે એ મેટો થયો છે નીશનો શું કામ છે
ધેર માસ્તર રાખ્યો હોય તો બંને ઘડી તેની પાસે બણે, પણ
હવે તો એની વહુને તેણે તો સંઈ.

પ્રતાપચંદ્ર—મરો પણ એજ વિચાર છે, બેમાને મેલાવી આ

શ દીવસ જોઈને આપણા ગેરને વહુને તેડવ મોડલીયે કેમ
હીક કે નહી.

કેશવો—છેન છાપ આપણાં જોડી આવેલા તે કે કે છેતને કે, તે હું
કેવા આવેલો.

ગુણવંતી—વાહ!! જોસી પણ હીક વખતે આવી પોચાને, જા કેલવા
જોસીને બોલાવ કે શેઠ બોલાવે છે.

કેશવો—તાર સેતાની સાહેબ આચાર્યસો (જાય છે.)

જોસી—(પ્રવેશ કરીને) અયુથમાન રાગ જજમાન રાગની જથથા
આ આશીરવાદ રાગધીરાજ.

પ્રતાપચંદ્ર—જોસી મહારાજ આપ હીક વખતે આવી પોચા હવણાં
તમને બોલાવવા મોકલવાનોવીચાર હતો એટલે તો તમેજ
પંચારયા.

જોસી—કેમ રાગ શું કામ છે રાતી ?

પ્રતાપચંદ્ર, ગાયન.

રાગ આખાદરણનો.

સુણો જોસીજી કંઈયું વાન, લઈ દષ્ટને સાંભળજો તાન;

રડું મુરત જોઈને આપો, દુઃખ હમારી જાતનાં કાપો,

કહીયે વટપુર રહુ ગામ, વસે વેચાઇ તેણે ઠામ;

વહુને કરવા જાવું છે એણું, એછે શુભ મારે ઘેર ટાંણું;

ગુણવંતી લીલાવતી જાઇ, કરી મહનશુ મેંતો રાગાઇ;

માટે મુરત રહુ આપો, કરો કરવા ધટે જો જાપો;

ગુણવંતી—જોસી મહારાજ મુરત એવું સાર જો જો કે રાઇ જાતની
હરકત આવે નહીં;

જોસી—કંઈ હીકર નહીં (એપ રહીને આંગળીના વેદા મણે છે)
સાંભળો.

પ્રતાપચંદ્ર-પ્રહો મહારાજ જન્મએ ?

ઝોશી-

ગાયન.

(અરે લાલદેવ ઇશ તરફ જણાવીઆ) એ રામ.

સુણો સેઠ કહું છું વાત ખરી, જોયુ મુર્ત મેં તો રીતેથી કરી;
કહુ નીચી રહી જે સાથે કહી, હશમ મુદની આવે જે આશો મહી;
રહો વાર વેગે ગુરુ ધારણે, ખરો એ દીવસ છે રહો માનજો;
પુછોછો તો કહું છું વાત ખરી, ખર છે મુરત નવસ સે જરી;
થસે સુખી વહુને કહુ વગખરે, રહી રીતે કારજ તમાર શરે
પ્રતાપચંદ્ર-ચાર જોતી માદારાજ માફ કરજો, દગો આ દદાગુ
(આપે છે)

ઝોશી-જાવો રામધારાજ કલ્યાણ મરનુ (દદાગુ લે છે)

ગુણવંતી-ત્યારે પ્રાણનાથ, દગેરા હંપર વહુ આવી પોદ્યે ઝોશી
રીતે તેડવા મોકલવાની સોછ કરવેન એટલે આપણું મુરત
જળવાય;

પ્રતાપચંદ્ર-તેનો હું ગોકવલ્લ કરીશ તેની કંઈ તરે ચીના રાખવી
નહી તે તરે દવે દંતા દુમને જાઉં છું, (જાય છે)

ગુણવંતી-

ગાયન.

(લાવણી) “ મુજે છોડ ચવા ખનઝાર ” (એ રામ)

પ્રાણનાથ વિના ધોરધારી, કેમ રહી શકું હું નારી, (ટેક)
સ્વામી સેવા છે સૌથી સાર, લાગે તે નિયુ સંવતું ખાર;
પતીવ્રતાની વાત વિચારી, કેમ રહી શકું હું નારી.
ધરમાચરણ મેં જે ધાયું, પ્રાણ થકી તે કેમ વીચારું;
વાર મોક્ષની વાત વિચારી, કેમ રહી શકું હું નારી.
નિત્ય નિગમ હું સારા કરી, પતિવ્રત સદા આચરી
આરા પતીનું પ્રીય વિચારી, કેમ રહી શકું હું નારી,

કેશવો-માઠ જામ રસોઈઓ તમને બોલવે હે.

ગુણવંતી-જા કે, કે, આવે છે.

કેશવો-વાર, જાઠ જામ;

ગુણવંતી-સ્વામીનાથ તો ગયા, મને એમના વગર જરા પણ એનું પડતું નથી, લીલાવતીને તેડવા જોરને મોકલવો જોઈએ કારણ મુરત ગાને અવ્યુ' છે માટે મોકલવાની તક્યારી કર (જાય છે).

પ્રવેશ ૩ જો

૧૫ પુ.માં વિનોદ્ય ચંદ્રની વાડીમાં મંગલો.

વિનોદ્યદ્ર-મંગલો હવે લીલાવતીને અભ્યાસ પુરો થયો કે નહીં ? માન નિચાર પ્રમાણે હવે એને સાસરેથી થોડા દિવસમાં તેડુ આવશે ખર,

મેનાવંતી-પ્રજ્ઞતાથ લીલાવતીને સઘળો અભ્યાસ હવે પુરો થઈ ગયો છે, હું પણ એમ ધાર છું કે તમારા ધારવા પ્રમાણે તે હું જાણું ખર.

વિનોદ્યદ્ર-હીં હું છે લીલાવતીને માટે પુગડાં નિર્મરે જે જોઈએ તે ની તત્કાલી કરી રાખજો કે તેડુ આવ આપણને મલરામણ નહીં થાય.

મેનાવંતી-તે તો સઘળી તક્યારી મેં અગાઉથીજ કરી રાખી છે. એટલે તે વાતની તો કરી ચીતા નથી પણ આજે લીલાવતીએ પેતાની સખીઓને ગરમે રજ્યા તેમની છે, માટે તેને માટે કંઈ સારી લાદાણી મંગાવજો.

વિનોદ્યદ્ર-હું આજે આપણી વાડીમાં લીલાવતીએ ગરબો ટેરવ્યો છે, ઘણી સારી વાત છે, લાદાણીને માટે સાડીઓ મંગાવું તો આવશે કે ની ?

મેનાવતી—હા, સાડીઓ ચાલમે,

હીલાવતી—(પ્રવેશ કરીને) માણ પ્રણામ કરું છું મરખાને માટે તમારો શી આજ્ઞા છે. ?

મેનાવતી—સુખેથી આજે મરખે રમગે મેં તારા પીતાને કહ્યું છે, તેણે સાડાઓ મંગારી છે, તે લાહણીઓ વેહેંચજે અને વાડીમાં તારે જે ગોઠવણ કરવી પડે તે પ્રમાણે આપણા માણસ પાસે અગાઉથી કરાવી રાખ હું જાઉં છું. (જાય છે)

હીલાવતી—

ગાયન

વૈદ્યની વનમાં વણવને, (એ રાગ)

મદન પીડે હવે મુજને, તેનો શુરે છપાય;

પીયુ મળે જો પ્રેમથી, તોતો દુર પળાય. મદન પીડે.

અંગે અંગ વ્યાપી રહ્યો, માહા મદનનો માર,

અનંત બળે અંગેઅંગમાં, કર શુરે ઉચ્ચાર. મદન પીડે.

પીયુ વસે પરદેશમાં, દુરપંથ છે ગામ;

રક્ષા કરો પ્રભુ માહરી, આપો દારીને હામ. મદન પીડે.

(મુર્છા ખાય છે)

સુખી—

સાખી

શું થયું તુજને બેનડી, પડી તું ધરણીમાંય;

રક્ષણ કરશે તાહરું, જે છે જગનો રાય.

(હીલાવતીને પાણી છાંટી જાગૃત કરે છે.]

હીલાવતી—બેન તું ક્યારે આવી ?

સુખી—સખી હુતો ક્યારની વાડીમાં ફરતું પણ તું તારા પતીના પ્રેમના તાનમાં શુદ્ધતાન હતી, જેથી વિચાર્યું કે એમાં ભંગાણુ પડવું એ માર હામ નહી પણ બેન જરા મનને દૃઢ રાખ્યા કરણુ હજી તો તમે તેને એકવાર લગન પડી મળ્યા પણ ન

થી છતાં આટલો બધો તનમાં પરીતાપ કરવો એ ઠીક નહીં.
લીલાવતી-એન કું શું કરું.

ગાયન

(નટવર વસંત થૈયે નાચી રહ્યો) એ સમ.

સખી મદન વસંત જોની વ્યાપી રહ્યો,

વ્યાપી રહ્યો, જગ જગાવી રહ્યો. મદન વસંત જોની.

સાખી.

કાગલ દઉકે જો સખી, ને ગાળે ધણોર:

બોલે છે લધ્યાનમાં, ષશુ પાખીને મોર.

મદન વસંત જોની વ્યાપી રહ્યો, વ્યાપી રહ્યો જગજગા.

સાખી

જો વેલી વીટલાય છે, આ તરૂવરની સાથ;

નવયોવન એ વેલડી, પતીને ભરતી બાથ

મદન વસંત જોની વ્યાપી.

સાખી.

જો ખીલ્યા બટ મોગર, જાહ જુમ હરીયાર;

બ્રમર ગુજે છે તે પરે, લેતો પરીમળ સાર.

મદન વસંત જોની વ્યાપી રહ્યો.

સાખી.

આ વાડી છે આપણી, ચાલો ફરીયે આજ.

ગરના રૂઝ ગારુડ, ને ખાશુ રૂઝ ખાજ.

મદન વસંત જોની વ્યાપી રહ્યો.

સાખી-ચાલો આપણે બ મલામા બેઠીયે ષણુ એન તાર મન આજે
બરાબર પ્રવૃત્તીન દેખાતું નથી માટે તને પુશ કરવાને કું
એક ગીત ગાઉ તે સંભળ.

લીલાવતી-વાહ ! ત્યારે તો ધણું શાઙ્ગ બોલતી બેન,
સખી-

ગાયન

રાગ કાફી-વસંત

વસંતની સોજા છે ન્યારી, ન્યારારે વસંતની લીલા છે ન્યારી.
નાભુગ ટુલો પથ્થું સગ મોભે, શુદ્ધી લેછ છીનાવી.
સુર્યના કારણ રસને વધારે, સર્વ જણા મન દારી.
એ ધારે વિચારી, વસંતની લીલા છે ન્યારી.
મેના પોપટ મધુરજ બોલે, નહે મનુરથો વિચારી.
એ સધળી ચીજ સાથેરે જોનાં, આવે માદ આહારી.
છથાની છે બલીદારી, વસંતની લીલા છે ન્યારી.

લીલાવતી-વાહ ! તેં પગ સમયને અનુકૂળ ધણુંજ સાર ગાયન
માયું, પણ સખી હવે આપણે ગરબની તક્યારી કરવી જોઈ
એ ચાલ જોઈએ ચોટમાં બધા સામગ્રી તક્યાર થઈ કે નહી
તે જોઈએ.

(બંને જાય છે)

આહાણુ-ચલી ચાલીને ચાક્યો, પેટમાં ભુખ પણ લાગી છે, માટે
જરા આ વાડીમાં જઈ હાથ પગ ધોઈ થોડીવાર વિરામો લઉ
જઈ વિનોદ્યદ્રવ્યું ધર સંધો રહાડીયું એટલે કંસર ધીન
થશે, આ વાડી પણ ધણી સરસ છે, જોઈતો પડે.

(વાડમાં દૂર છે)

ગાયન

રાગ ગુરુભાવોદના મહીનાનો.

વાહ વાહરે વટપુર રથા, સોજા આરારે;
સર્વોપરી સુસોનીત શ્રેષ્ઠ છે સુખકારારે.
જોતા હશે ધણી રૂબરૂ, આવે વાર્ધારે;

આતો વાડી દીસે અદ્ભુત, છે સુર સાધીરે.
 બુઝો વૃક્ષ ધરા ચોદીસ, કેવી સોભેરે;
 જોઈ માણસ માતનું મન, અત્રીસે લોભેરે;
 હેમ કુડ અને મણી સ્થંભ, હાર બે બાબુરે;
 તેમાં અંતર એકને એક, વૃક્ષ ખીસજપુરે
 પારીજાતક સાથ અરોહ, સોભે સારારે;
 સદાકાળ ફળે નીજ પુષ્પ, ન્યારા ન્યારે.
 કુંડ મધે લઘુ લઘુ વૃક્ષ, કુમ્ભ કેસરે
 તેમાં બીજ પ્રમાણ બેદ, વૃક્ષ ધણેરારે;
 કેવી ધટા થઈ મનધેર, વૃક્ષના યુથેરે
 તેમાં ઉજવળ નીર્મળ અંશ, કદમ કુશુભેરે;
 શા રસ્તા કર્યા સુરિશાળ, સડક શી કોંધારે.
 તેમાં પાદથી પલવા કાજ, દાર બે લીધારે;
 રસ્તે રેતી બુઝો હિમરૂપ, શોભતી સારીરે,
 પંચેન્દ્રીયો વીણે મનઉત, લેલો ધારીરે;
 હીરા માણેક કાંગરે કાર, કોટ ચણાબારે.
 તેમાં રક્ષાટીક અતર ઝોળ, રતને જડાબારે;
 અહા ! જળદળ જ્યોત પ્રકાશ, ધણી મન લાગેરે.
 નિશા પડે નહીં કેરે, દીસ પુરકે પાગેરે;
 ધણાં ચંદન કાજના દાર, ધાટે ધડીયારે.
 મોઢા માણેક સોને સવ, સાથે મડીયરે;
 તરીયા તોરણ લટકે દાર, મુક્તાકળનારે.
 હીરા માણેક લાલ ઝરે, માણી માંહી મળતારે;
 દીવ્ય દેવતાનું આશુ ! ધામ, સાચે સાચુરે.
 જોઈતા અતર મારે આજ, ધણું કું સચુરે;

આહાહા ! ! ! આને કોની રાડી હશે ? વાડી જોનાં જોનાં તો મારો
ચાક પણ ઉતરી ગયો, અને બુખ પણ ભાગી ગયો, હવે જમ
ખેસુતો ખરો આ વાડીમાં વળી આપણે ક્યારે જોસીશું.
(ખેસે છે અને ખાવાનું ખાય છે)

લીલાવતી તથા સખીઓ ગરમો ખાય છે.

ગાયન

ગરમો-(જોયુ જોયુરે ટાલાપુર ચહેર) એ રાગ

દુખધારી છે પ્રીતની રીત, કોઇ નવ કરશેરે;

રડી રડીને ખોસો ખાણુ, કદી નવ કરશેરે.

બુઝો પંતગડો દાંતો જોઈ તનમન પ્રીતે ધાયરે;

કુર દીવા તારા કાજ તે, લગ્ન બળીને ઘાય-કોઇ નવ કરશેરે.

નંદ તણી પ્રીત હરણ કરે છે, પ્રીત ખરી નીરહોશરે;

જળ પસારી રંગ કસાવી, મારી નંદે સંતોષ-કોઇ નવ કરશેરે.

પ્રીત કરે છે લખર કમળની, લેત્રો લપટાધરે;

સાંજ સમે જો ક્રમે ખીચારો, મરે નીસે ગુંગુલાઇ-કોઇ નવ કર.

ચકોર પક્ષી હડે ગગનમાં, કરી ચંદ્રની પ્રીતરે;

વહન પછાડી મરે આપડો, આશી પ્રીતની રીત-કોઇ નવ કર.

જળથી પુર સરોવર વેદન, હંચ લગાડે માયારે;

ધીરજ જ્યારે સુટી ગયુ જળ, અ તે તજ સિધાયા-કોઇ નવ કર.

સખીઓ—વાહ વાહ ! ! ! આજનો રંગતો ડીક જમ્યો.

એક સખી—ખેનો તમે જાણો છો કે આજકાલ લીલાવતીની સ્થિતિ

કંઈ ઓરજ દેખાય છે, ગરમો પણ કેવો સંરસ ગવાડ્યો તમે

સમજાઓ કે નહીં ?

બીજી સખી—એતો જોન હમે ક્યારના સમજ મયા છઈએ, પણ એ

તો હોય આજ એને તો કાલે આપણે.

ગીતી.

તનનો વ્યાધી મીટાડે, વસુધામાં એવા વૈદ મળે,
મદન વ્યાધી મનનો તો દળે, ખરે જો અનુભવો વૈદ મળે,
ત્રીજી સખી-બેન લીલાવતી હવે હમને રંગ આપો તો ઠીક, વગી
કાલે મળીશુ.

લીલાવતી-હા, બેન કાલે જરૂર વેલાં આવજો મને તમારા વગર જરા
એ ગેઠતુ નથી પણ શું કરું.

સખીઓ-નાના બેન સોચ કરશો કરશો નહીં એતો કાલે પાંજ મળીશુ
અને રંગ ગીત ગાઇ આ વાડીમાં રમીશુ ચાલો રંગ (જાય છે).
લીલાવતી-રાત પણ ગઇ છે, માટે હવે તો પીતાજી અને મંજી
રાહ જોના હશે માટે હવેતો જાઉં (જાય છે.)

પ્રાહ્મણ-અરે રામ હુતો જરા આડો પડ્યો એટલામાં ઉઘી ગયો,
ચાલ રામ, આ વાડીમાંથી જલદી નીકળી જાઉં નહીતો કાઈ
ચોર સમજીને કુદાપાક જમાડસે અત્યારેતો ગામ તી ધર્મશાળામાં
સુધા રહીશ અને સવારને પોર વિનોદ્યદ્રવુ ધર સોધીને કામ
જા આપીશું. (અંતરજા જાય છે.)

પ્રવેશ. ૪ થો

રથજી સુર્યપુરનો રસ્તો.

છળછાસ-અધ્યા કૂરચંદ આજે મદન હજી કેમ નહીં આવ્યો. હોય

ગંધીદાસ-આજે બપોરે મને મળ્યો હતો તે કે તો હતો કે બરા
બર નવ વાગતા પંજી આવીશ હવડે વાગ્યા કેટલા ! તે તો
જુએ .

કુરચંદ—હમુ નવમાં દસ બાકી છે આવશે ખરો,

છત્રદાસ—આજતો એને પેલી કુંદકળાને ત્યાં લઈ જઈ ખુબ દારૂ
પાવો અને ગજવાં તપાસી મેંયા સમજ્યા કે નહીં !

મપીદાસ—અરે કુંદકળાની મળમાં પડશે એટલે બધું ભુત્રી જશે કું
આને બપોરે કુંદકળાને ત્યાં જઈને કહી પણ આવ્યો છું કે
આને તારે શર અચ્છુ બહુ લાવીશ, પણ તેમાં હમારું વી.
લેવીશ.

કુરચંદ—ઓ પણ ઠીક બાળ સાધી છે, ભુત્રો પેલો મદન આવે.

મદન—કેમ મીત્રો બધાએ આવી પોચા છે કે ?

બધાએ—હા શેઠજી, તમારી કપારની રાદ જોઈએ છઈએ કે બાઈ
હમુ કેમ નહીં આવ્યા.

મદન—આને જરા ધરમાં પંચાત હતી, તેથી વાર લાગી.

છત્રદાસ—શી પંચાત હતી કે તમારે રોકાવું પડ્યું ?

મદન—આજ હમારા ધરના મૂનીમે તીજેરી તપાસી તેમાં ચાર હજાર
ની ચેલીઓ ખુટી, તેને હું મું કરું.

બધાએ—એ તો એમજ તમારે ત્યાં એટલામાં શું ખટા પડવાનો હતો

મપીદાસ—ચાલો ત્યારે આને તો પેલી નવી ગુણુડા ઓવીછે તે બ
હુ અછી માનારી છે, પણ ખુબ સુરત માટે આને જો બધા
નો વિચાર થાય તો તેને ત્યાં જઈએ.

મદન—બધાના વિચારથી હું કાંઈ અધો છું ચાલો બધાના વિચારે મા
રા વિચાર.

બધાએ—હા હા, ચાલો આને તેને ત્યાં જઈએ તે કેવીક છે. તેલો
જઈએ.

(બધાએ જાય છે)

પ્રવેશ ૫ મો.

ગુણકાશુ' ધર.

હાસી—આપણે જતામ ? ! આપણે. (બધા ધરમાં જાય છે)

કુંદકળા—આપણે, મેહુરજાન, સમજને અંતે તો હો. બહોત દીનસે આપે, કયું હમેરી પરસે મેહુરજાની ઉતાર ડાઘી કયા ?

છગદાસ—નાના એતો હમે હરડેના કંઈ જતાજ નોતા હમેતે તમા-
ર ધર મુકીને બીજે ડેઝાણે જાયએ. આ હમારા સેઠ છે, (મ
ફતને બતાવે છે)

કુંદકળા—કયુ સેઠજી અંતે તો હો ? બેઠાજી પદ્મગપે, એ સમ આપણ
જ હો એણા સમજના; જુદાઈ મત રખના.

મદન—નાના કંઈ પીકર નહી.

મરપીદાસ—કુંદકળા આપ આજે તો એવું રહ્યો ગાયેન ગાયો કે અ
હમારા શેઠ ખુશી થાય.

કુંદકળા—બહોત આજી જી કયુ સેઠજી કયા ગાયે ?

મદન—તમારી મરજી પડે તે ગાયો.

બધાએ—હા, હા, કુંદકળાજી, તમારી નજરમાં આવે તે ઉપાડો પછી
હમે દરમાસ કરીશું.

કુંદકળા—અજી એણા રખો, મગર કુછ રંજપાણી હોવે જમ તો મ
જી આવે,

છગદાસ—મદનભાઈ પાંચ રૂપીઆ આપે. તો ? જી મરપીદાસ ઉચ્ચમાં
હમો માલ લાવએ.

મદન—હો આ રૂપીઆ (મરપીદાસ આટલી લાવે છે બધા પીએ છે.)

કુંદકળા—મનબેદેજત આવેમી.

ગાયન

(રાગ માદ ત્રીશવ.)

શુભાળી મધુપાળે માસ-લાલ,
 મારા રંગના બીના મહારાજ
 મારા રસીક છાનીસારાજ. શુભાળી મધુપાળે.
 કામની કેરો કંથડોરે, જોગનીયાનું જોર,
 રસીયાનો રસ પ્રાણ છે રે,
 મીઠો મધુનો તોર. શુભાળી મધુપાળે
 એક શુંદ બંદન હરેરે, પ્યાલો હરે સો પાપ;
 સીસો સ્વરમનો સાથીડોરે,
 બાપે બાલુંદ અમાપ. શુભાળી મધુપાળે.

છત્રદાસ-સામાસ સામાસ કુંદડાળા ખુન કરી.

મહન-વાહ ! શું સરસ માયન.

ગાંધીદાસ-ડીક છે, પલ્લુ ખીજુ એથી સરસ કડાડો મારી જાતી.

કુંદકળા-અજ મુનીયે.

મહન-ચલને દો.

ગાયન

(રાગ છત્રકારીના દોશા)

છત્રકારીના દોશા, હાલોની વેશા, ચાલોની મોરા રાજ,
 રાજ કરે છે રાજચીતે કંઈ, પાણી બરે પનીયાર;
 તું જેવો મુજ આડેબોરે, મારે છે પ્રેમનો માર. છત્રકારીના દોશા.
 સાજન સાજન હું જપું, સાજનું મન ઓર;
 જે દીનથી સાજન મયા, તે દીનથી નીંદ છોર. છત્રકારીના દોશા.
 પ્રીતમ જોનું આજુપી તો, પ્રીત ન કરતી રાજ;
 પ્રીતમ, પ્રીતમ હું જપું, પ્રીતમ પ્રેમને માર. છત્રકારીના દોશા.

પ્રીતમ મયા પરદેશમાં, પ્રીત પીડે મુજ કામ:

હુ અપમાદ્ય એકલી, મને કાણ કરે રહાય. ઇતકારીના દેશ.
મહન—સામ.સ. સામાસ, ખુબ કરી.

ઇતકારી—દેખો કુંદકળા, અમ સમકુ બસમર તુમેરી ભાષા નહી અ-

તી હજી લીધે હમતો હમેરી ભાષામે ખાન કરીએ,

કુંદકળા—ઇતકારી મને ગુજરાતી ભાષા મળી સારી આવડે છે,
કરણ હું અગ્રજ દિલુજ હતી.

ઇતકારી—ત્યારે તો હીક.

ગરખીદાસ—ભાગ્યે અ' બેઠકીમાં થોડું રહી મનુ તે થોડું થોડું
લઈ લઈએ દેન ઇતકારી.

ઇતકારી—(ગરખીદાસના કાનમાં) પેલાને ખુબ આપોતી કે આપણું
કામ થાય

કુરચંદ—ભાવો, ભાવો મારી પાસે એ તમામ કામ નહી.

(એમ કહીને મહનને ખુબ પાય છે)

ગાયન

(ગગ. અરે લાલદેવ ઇશ તંદ્ર)

ઇતકારી—ખરેખત આજે મનુ છેજ કામ.

કુરચંદ—જુઓ જુઓ એના પીચા તમામ;

ગરખીદાસ—મનુ હું આજે નથી કાંઈ માથ,

ઇતકારી—જોજો જાણે નહી પેલુંજ સાલ.

કુરચંદ—મનુ આજે નથી કાંઈ ખરે,

ગરખીદાસ—જોજો જાણે નહી એતો ખરે,

કુંદકળા—

ગાયન.

(રામ ઈંદર સખાનો.)

સરમ છે, સરમ છે, કરો આ હું કામ.

લુટી લીધા એના શું પેલા તમામ,

તમે નિત્ય કરોછો આવુંજ કામ;

જાઓ અહીંથી બહાર છે તમને હરમ,

છલકાસ— ઝીંતી

ક્યું કામ તુજ સાર. ઠસવ આવણે અમારોના ધારો;

કરે કોઈ શા સાર, જામ ખરે છે તરોને મારો.

કુંદકળા—ના, મારે એવું કંઈ કરવું નથી. જાઓ તમે તમારે રસ્તે

એ જગારે સારથ થશે ત્યારે હું એને જવા દઉં.

અમારો—હી છે, હી છે, યાદ રાખજો કે આના પરિણામ કેવું

આવે છે, (તણે જણાવ્યું)

મદન—જરા સારથ થાય છે, (આમ તેમ જોઈને)

શું પેલા લોકો મને મુઝીને આપ્યા મયા ? ! !

કુંદકળા—તેને તો મે રાજ આપી, કારણ તે લોકો ધણુજ નમ્ર

છે, માટે તમારે એ લોકોની સંમત કરવી નહી.

મદન—ના, ના, એનો મારાં મીત્રો છે.

કુંદકળા— ગાયન.

(રામ અનન્યસનો)

શું મીત્ર તમારા આવા, જોકા છે તમને આવા;

એ ચોર તણા છે ચોર, નીચ કામ કરે છે ચોર,

લાયક નહી મીત્ર તમારા, શું મીત્ર તમારા આવા;

તમે હતા નીશામાં પ્યારા, એ ખીણ તપાસે તમારા,

મે જોયું ખરે તે વારા, શું મીત્ર તમારા આવા;

હું નથી જ એવી ઠગણી, મને લાગી છે તમશું લગણી.

કરો પીત્રી મુજ શું પ્યારા, શું મીત્ર તમારા આવા;

અર પુરવ હવે નહીં વચું, કહું સેગા ખાઈને સાંચું.

તમે પ્રાણુ જીવન છે. મારા શુ મીઠા તમારા આવા.

અહન

ગાયન

(રાગ ઉપરનો.)

પ્રિત કરું હું તુજથી પ્યારી, જાણુ નીચે કરું આ વારી.
તુંજ રૂપ ગુણુ છે બારી, પ્રિત કરું હું તુંજથી પ્યારી;
તારી અમૃત સરખી વાણી, છે રૂપ ગુણીની તું આણી,
છે ગુણુ ધણુ હો સાણી, પ્રિત કરું હું તુજથી પ્યારી,
હુ વણીક તણે હું તન, માર તુજમાં લાગ્યું મન.

હવે તાર છે-તન મન ધન, પ્રિત કરું હું તુજથી પ્યારી;
કુંદકળા-પ્રીયે જેવી રીતે કહો છે, તેવાજ રીતે પ્રીત રાખશોનો હું
આપની સદાની આભારી થઈશ, કારણુ જ્યારથી તમે મારે
ધેર આળ્યા ત્યારથી તમાગમાં માર ચીત ચોટી ગયું છે મા
ટે તમે સદાએ મારી પામેજ રહો.

અહન-પ્રાણુ પ્યારી, તુ કહે છે તે વાન ખરી છે, પણ હાજ થોડા દીવ
સ મને મારે ધેર જવા આરવાદે કારણુ એવી આપણને લા
ભ થશે, હું મારા ધરમાંથી થોડુ ધણુ ધરણું અને નાણું લાવું
તો પડી આપણે મુખે ખાઈ પીને મેજ મજા ભોગવીશુ
કેમ ખર કે નહીં ?

કુંદકળા-જહાલા તમે જવાની વાત કરોછો અને મારા મનમાં કંઈ
કંઈ થઈ જાય છે, પણ તમારા જેમ મરજી છે તો એમ
કરો (જાય છે)

પ્રવેશ ૬ હો.

વટપુરમાં વિનોદચંદની વાડી અને વેલીના રસ્તે.

આહાણુ-સુર્યપુરથી નીકળ્યાને અજો બગચા પાંચ દીસ થયા,

ત્યારે આજે મદનબાદને સાસરે પોતીશું દાલે તો થાક્યા પા-
ક્યા રત પડી એટલે ધરમશાળામાં પડી ત્યાં, હવે વેળાસર
ને વિનોદ્યંદ્રનું ધર જડી જાય તો સાર જેવી નારાયણની મ-
રુ પેક્ષે હજમ આવે છે, એને પુટીયે એટલે જાળ મળશે.

હજમ—[પ્રવેશ કરીને) ગાયન.

(રામ. મેરા વાર જમાદાર.)

મારું નામ બગલો રાત, મુજને શાની કમી;
મુજને શાની કમી, મુજને શાની કમી. મારું નામ બગલો રાત.
મોટા મોટા સેઠીયાઓ, મુજને લાગે પાય;
હજમતનો ધંધો મારો, મોટો જે કહેવાય. મારું નામ બગલો રાત.
જે ચાર તેડા થાય ત્યારે, બગલાજાન તો જાય;

પૈશા લડધું પેહેલાંથી પાણુ, પડેલો મારો સાય. મારું નામ બગલો રાત.

અસ્થા રાખુ વિદ્યાવતીને, સાણુમાં ખુન વાસ;

ધરાક મારા જુના તેની, કરે હજમત ખાસ. મારું નામ બગલો.

આહાણુ—અરે બાક આ ગામમાં વિનોદ્યંદ્ર ક્યાં રહે છે, જે જા-
ણુના હાંતો જાતવો?

હજમ—માહારાજ તમરે શું, વિનોદ્યંદ્રને ત્યાં જવું છે ?

આહાણુ—હા, રામધીરાજ,

હજમ—જુઓ, પેટી ઉઝી હવેડી જણાય છે. તેજ એમનું ધર,
ધરમાં જતા પડેલા પ્રથમ વાડી આવશે. તે નીશાની જાઓ
માહારાજ.

આહાણુ—જહુ શારે લાઈ મારું કરજો

(જાય છે)

પ્રવેશ ૭ મો

વિનોદચંદ્રની વાડી તથા ઘર.

બ્રાહ્મણ—આ વાડી અને આ હવેલી તો મેં કાને જોઈજી હતી અને આજ વાડીમાં બેસાને નાસ્તો કીધો હતો, અને વિદ્યામ પણ લીધો હતો, અમણ્યને આંધળું બરાબર, કાલેજ જે કા-
દને પુછ્યું હોત તો રાત્રે ધરમ શાળામાં ચાંચડીયા નહીં વિજી
વા પડત. પણ હવે જે થયું તે ખરે એ વાત તો બોલવી-
જ નહીં.

ભૈયો—કયુ બમન, કયા દેખત હૈ, કીસકા કામ હૈ,

બ્રાહ્મણ—ભૈયાજી મારે વિનોદચંદ્ર સેકને કાગળ આપરો છે,

ભૈયો—અજા બેડો મેં પુછ કર આતા હુ,

(એમ કહીને ભૈયો ઘરમાં જાય છે)

વિનોદચંદ્ર—(બેઠા બેઠા ચોપડી વાંચે છે.)

ભૈયો—કોઈ બમન ચીકા લે કે આયા હે. જે આપડી રમ હોવેતો
અંદર આને દડ રોકજી.

વિનોદચંદ્ર—અજા ઉશકુ આનેડો ? (અજા સાહેબ)

ભૈયો—માહારાજ જાઓ રોકજી અંદર બેડે હે.

બ્રાહ્મણ—વાર ભૈયાજી (અંદર જાયછે, આસીરવાદ રોકજી (એમ કહી
તે કાગળ આપે છે)

વિનોદચંદ્ર—(કાગળ લઈને) ક્યાંથી આવ્યા છો મહારાજ ?

બ્રાહ્મણ—મુર્યપુરથી રાજધીરાજ (એટલામાં મેનાવંતી આવે છે.)

વિનોદચંદ્ર—હ્યો આ લીલાવતી બેનને સાસરેથી કાગળ આવ્યો છે,

આ માહારાજ કાગળ લઈને આવ્યા છે,

મેનાવંતી—લવો વાંચીએ.

ગાયન.

(રાગ સ્વતત્રી કુંતમપુર સ્થાન.)

સ્વસ્ત શ્રી વટપુર શેઠેર સામે સાધરે
 જ્યાં વગે છે માહારાજ મોટા વેપારીરે;
 શેઠ વિનોદચંદ્ર મુખાવુ મેનાવતી જાણેરે,
 લીલાવતી છે ગુણનિધાન ગુણવંત સાણેરે;
 પુરી મુર્ચ ચક્રી લીખીનગ, પ્રતાપ પ્રમાણેરે;
 મારા ધણા ધણા લેગે પ્રભુ મ, હેન વધારેરે;
 છે ફૂલગ સધગો સાથ કહુ છુ અગરે;
 તમ કુશળતાનો પત્ર, લખજો મીત્રરે.
 લીલાવર્તાને તેડ્યા કાજ, મોકલ્યો વિખરે.
 મોકલજો તેની સાથ પ્રેમ પ્રીતરે;
 છે એ કુળતણા મમગોર, ધરના કલાવેરે;
 નવ અડચણ ધરશે કાંઈ, સાચુ ધારેરે;
 લખજો કુશળતાનો પત્ર, હેન વધારેરે;
 મમ સરખુ લખજો કાર્ય નિભે પારેરે;
 સંવન તેને ત્રેપન શાલ, આશો મામેરે;
 પ્રતીપદાએ લખીઓ પત્ર, મન દૂલસેરે;

વિનોદચંદ્ર-ઠોક છે ત્યારે લીલાવતીને મોકલવાની તદ્યારી કરો ?

અને આ ગોર માહારાજને પાકુ સીધું અપાવો અને જો એ-
 વણને આપણા બટની રસોઈ ખપે એમ હોયતો પુઝી જુઓ.

મેનાવતી-ગોર માહારાજ આપ કેવા પ્રહાણુ છો ?

પ્રાહણુ-હું અવદીય સહજ પ્રાહણુ છું, રાગ ધીરાજ,

વિનોદચંદ્ર-ત્યારે તો તમને હમારા બટનું ખપતુ હશે, તે શ્રીમા-
 ની પ્રાહણુ છે,

આહાણુ—કંઈ હરકત નહી જગમાન રાગ; મારે રાંધવાની પંચાતી મટી. હમને શ્રીમ.ળી આહાણુનું અપેછે પણ તમે હવે લીલાવતી બેનને મોહલવાની તક્યારી કરજો કારણ ત્યાં અરવન સુદી દશેમનુ મુરત છે માટે તે પેહેલાં બે ત્રણ દાવસ આગમજ પ હોયવું જોઈએ કેમકે ચાર પાંચ દાવસ તો રસ્તામાં નીકળી જશે.

મેનાવંતી—કંઈ શીકર નહી માહારાજ હમારે ત્યાં શું તક્યાર કરવાનું છે, બંધુએ તક્યાર છે, તમે ચાલો સ્નાન સંધ્યા કરી લો, જમવાનું તક્યાર થવા આવ્યું છે.

આહાણુ—બહુ સાર બેન.

મેનાવતી—અહ્યા રામા આ માહારાજને નાવા વિગેરેનો બજાર ખરત કર ?

રામો—વાર સેઝાગી; એલો માહારાજ મારી સાથે.

લીલાવતી—પ્રવેશ કરીને

ગાયન

(રાગ શ્રી ગણપતીના પ્રીતે પુજી પાવજો)

માડાં મારી કેમ દીસે તું ઉદાસજો,
મુખ તાર કરમાયું સારે કારણજો
સરીરમાં શું પીડ થાય છે આજજો,
કે શું પીના વઢીયા છે તુજ સાથજો.
કો માતાજી આજે તમને શું થયુજો,
શા કારણથી અજો આમ દેખાયજો.
કારણ શું છે કોની માતા આજજો,
જો વઢી કો તો તમને મારી આજુજો.

મેન.વંતી—

ગાયન

(ગમ સૈયર દુઃખ શું દખવું)

પુત્રી મારી તુને શું કહું, મન અરીશે બળે છે.

ચીંતા ઉઠી મુજ અંગમાં, છવ તેમાં બળે છે;

પુત્રી મારી તુને

તેડું આવ્યું છે તુજને, સાસરે થઈ તારે.

શી રીતે હું રહી શકું, આ છે જીવન મારે,

પુત્ર મારી તુને

હાથ થઈ હું તો વિશરી, દુઃખ પુત્ર તુ આજે;

તુજને મળીને દીકરા, ખવડાવ્યું તુ ખાજે,

પુત્રી મારી તુને

તું તો જસે હવે સાસરે, મુજને ગગમ માં દેખ:

નથી રે ખીજી નહાનું છોકરું, પીડાં તહાને તો પ્રેમ, પુત્રી મારી તુને

નસીબ મારું આડું હશે, કે શું, કીધા મેં પાપ;

જગત પીના તુને વિનવું, પાપ મારાં તુ કાપ.

પુત્રી મારી તુને.

લીલાવતી—

ગીતી

માફી આ શું બોલો, વિચારવંતા ખરે તમે શાણાં;

મ્હેર કરે જો કન્યાં, હોય મરીમ પણ થઈ જાય નાણાં.

ભાઈ નથી મુજને તો, અંતરમાં બહુ દીવસ થયાં આજે;

ધોરજ ધરજો માના મુજને ધમ્મર બંધુ ખરે આજે.

વિનોદચંદ્ર—(પ્રવેશ કરીને) બેન લીલાવતી તરે સાસરેથી બ્રાહ્મ

ણ તેડવા આવ્યા છે, માટે તારે આજે જગતુ છે. ગાફી પિ

ગેરે તદ્યાર છે. માટે હવે તાફીદે તું તદ્યારી કર ?

લીલાવતી—પીતાશ હું અને મારાં માતાશ તેજ વિચારમાં છપ્પએ.

મેનાવતી—મેટા તારે તારી સખીએને મળવું હોય તો મળીઆવ;

એટલે અહીયાં બધી તદ્યારી થાયછે અરે ?? પણ જો પેટી

તારી સખીએજ અહીયાં આવી પોહાંચીને.

લીલાવતી—આવો બેનો હું તમને મળવા આવતો હતી કારણ આજે

મારે મવાનું છે.

મેનાવતાં-મેનો તમારી સખીને સાસરેથી તેડુ અવ્યુ છે મઠે તે
આજે જવાની છે.

સખીઓ-

ગાયન.

(રામ જણાવે રીતમધુ.)

મેની મારી તુંતો સાસરીયે જસે,
હમાર તો અહીયાં હવે શુ થશે;
પ્રીતી તારી હમને સદા સાક્ષસે,
તારા વિના અમને નહી આલસે;
સાશી નુજને સીખો સી દષ્ટએ હમે,
સાસરીયામાં સુખેથી રહેજો તમે;
સદા ધર્મ સાચવજો સતીયો તણો,
પ્રભુ તો સદાયે પતીને ગણો,
સદા લાજ રાખો આ દુનીયા તણી;
સતીપણુ સાચવજો પ્રાને ગણી,

મેનાવતી-

ગાયન

(રામ કેમ મીત્ર માગે શું કરીયે)

પુત્રી મારી તું સાસરે જાય, ત્યાં તું રહેજો સુખમાં સદાય,
સાક્ષ સસરા કહે તે તું કરજો, કુળ ધર્મ સદા તું આચરજો;
નણુરી નાનકડાં છે તારી, તે શુ કરજો તું પ્રિતી બારી,
નહી સાસરું પીયેર જેવું, સદા સતેસી ત્યાં રહેવું,
બાપ દાદાની આગર જેવી, પુત્રી માત્ર તે રીતીએ તેવી;
જાણુ કહું શું હું પુત્રી મારી, લખજો પત્ર તું રાત્રએ સંબારી,

સીનાવતી

ગાયન

(રામ બેખરે ઉતરે રાજ બરથરી.)

માત્ર પીતૃ તમે સંબળો, પુત્રી તમારીની વાનંછ ;

મુજને ઉઠેરી તમે હેતથી બચાવી છે સુભ પેરજી,
 રહુરે મારે શદા ધારજો. (રેક)
 સાસરીયે જાનું આજે માદરે, છોડી તમારો પ્રેમજી;
 કેમરે રહેવાસે એકલાં, સખી નહી મમ સાથજી,
 રહુરે મારે શદા ધારજો,
 નચીત રહેજેરે માડી માહેરી, નપ છોડું કુળ ધર્મજી;
 દુરે કહુ કદાન આચર કર નિત્ય રડા કર્મજી,
 રહુરે મારે શદા ધારજો,
 સતારે પણ સદા સાચવું, માદા વિપતની માહેજી,
 માડીરે નાંચે તમે જાણજો, કરશે પ્રમુજીતો સાહેજી,
 રહુરે મારે શદા ધારજો,

વીતેદશ્યં—એન રસ્તે જાગરજો; કું આપણા લેવાને અને ગાડીવાળા
 ને એને મોકડું છું (અહાજીને) માદારાજ રસ્તે સાવધ રહેજો
 અને ત્યાં પેહોચે એટલે હમારા લેવાને તેમજ ગાડીવાળાને
 તુરત વદાય કરજો અને પોડુચાનો પત્ર લખજો,

આહ્વાન—કાંઈ શીકર નહી સેજી તમારે જરા પણ ચીતાકરવી નહી.

લીલાવતી—પીતાજી માતાજી. કું જાઉં છું સખીઓ કું રગ લઉં છું,
 મારી માતાજી પાસે આવતાં રહેજો અને પ્રેમ જોવો છે તેવો
 રાખજો.

સખીઓ—કાંઈ શીકર નહી એન શાસરે પેહોચે કે તુરત કાગળ લખજો,
 અને સદાય પત્ર લખતી રહેજો.

લીલાવતી— ગાયન.

(રાગ પ્રણામ છે પ્રીયા તને)

પ્રણામ છે પીતાજીને, માતા તુને પ્રણામ;

પ્રણામ છે સખીએને, આ વાડીને પ્રણામ. પ્રણામ છે
પ્રણામ છે આ શહેરને, મુજ ઘેરને પ્રણામ;
પ્રણામ છે, પ્રણામ છે તમે સર્વને પ્રણામ. પ્રણામ છે.
આડીવાન—(ગાડી હાંપી મુકે છે) પડો પડે છે.

પ્રથમ અંક સમાપ્ત.

અંક બીજો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સુર્યપુરમાં સરીયામ રરતો.

અદન—કુંદકળાની પ્રીતી જ્યારની થઇ છે ત્યારનું કશું અમતું નથી
એને મેં હીરાના હારનું વચન આપ્યું છે, પણ ધરમાંથી લાગ
ફાવતો નથી, આજે તો ગમે તેમ કરીને હાર લેવો અને તે
મારી બહારી કુંદકળાને પેશાવું ત્યારેજ મારી ધારણા ફરીલુત
થશે, અહાહા ! ! શું એનો મારા ઉપર ભાવ અને પ્રીતી છે, કે
જેનું વણનું પણ કરી શકાય નહીં, પ્રિતીની રીતજ ન્યારી છે.

ગાયન.

(રાગ. નારી ન વોદા ભવ સુખદાઇ)

પ્રિતી, પ્યારીની ભવ-સુખદાઇ, છે અવતારક નારી હો બાઇ-પ્રીતી
પ્રિતી પ્યારીની નવ દીડી કાઇ, જન્મ ધર્યો તેતો માહા દુઃખ દાઇ-પ્રીતી
કામીની કામ કીયા સુખ સાગર, પેખી પરાક્રમ માગુન કાઇ-પ્રીતી
મૃમ નયની મૃગરાજ કરીજ્યાં, રવગનું સુખ જણાય છે ત્યાં-પ્રીતી
કુંદકળા સંધગા શુંજી લાવક, સૌરમ અંચ અમર સુખદાઇ-પ્રીતી
ધીરજ રહે નહીં કુંદ વિચોગે, કુંદ મંજેથી મન હરખાઇ-પ્રીતી

ગીતા.

નથિ નિરખી નજરથી, વહ્ બ્રહ્મી ત્રિયા તણી તે તો;
 રથ શરથી જય પામે જુગરથી નર જીતે નહિ તે તો.
 હવે તો ઘેર જાઉં, અને જામ કાવે તો જોટલું લેવાય તેટલું
 ધરણી લઈને કુંદજાને ત્યાં જઈને રહું અને અણુદમાં દીવ્ય મુ-
 જાર (જય છે)

પ્રવેશ ૨ જો.

પ્રતાપચંદ્રની હવેલાં.

મુનીમ—આની હવે રી લોથ માંડુ ? આર હજાર ધટ્યા તેને તો એ
 ક મહીનો થયો નથી અને આજે વરી ખીજા છ હજાર ખુટે
 છે, હવે તો અહીંયાં નોકરી કરવી એ કંઈ સલામતી બરેડુ
 ભાગવું નથી કારણુ ધરનો ચોર એટલે થાય પશુ શું. સેઠને
 કહ્યું તારે કેવા બેઠા, મારો છોકરો એવો છે જ નહીં. આપણે
 શું, એક વાર બે વાર સાં વાગવું વાગવું માંડવે આરશે ત્યારે
 તો જાણુશે. આખું ગામ જાણે છે કે બાઈ પેટી ચુલુકને ત્યાં
 પડી રહે છે, અને સેઠ કે છે કે એ વાત ખોરી. ત્યારે આપણે શું.
 પ્રતાપચંદ્ર—કેમ મુનીમ આજે કંઈ તારાં મોં ઉતરી ગયેલું દેખાવે છે,
 રીલક બસાગર મશી કે નહીં ?

મુનીમ—સેઠજી આ તપાસ કરતર, આ તમારી નોકરી, મારાથી હવે
 નહીં થાય, કારણુ જે ગામમાં દરરોજ ધાડ પડે તે ગામ કેમ
 વસે ?

પ્રતાપચંદ્ર—પણ થયું શું તે તો કહે,

મુનીમ—મુજો સેઠજી આર હજારની ખેડ તો પુરાઈ નથી અને વળી
 ખીજા છ હજાર આજે ખુટે છે, હવે મારે કરવું શું.

પ્રતાપચંદ્ર—(વિચાર કરીને) બાહ એ સીલક કેમ ખુટે છે તે હું
સારી રીતે સમજીશું, પણ પેટ પાક્યું ત્યાં પાટો ક્યાં બાંધું.
છોકરો નહરો ઉઠ્યો, આખા ગામમાં શીટશાયણ રહ્યો છે, જે
દેખે છે તે ધરમાંથી લઈ જાય છે, અને પેલી રાંઠ કુદકામાં
ત્યાં આખો દીવસ પડી રહે છે.

ગાયન.

લક્ષ્મીત છંદ.

પ્રીય મુનીમ હું શું હવે કરે, વગર મોતથી કુંજ તો મરે
પુત્ર તો ખરે બહુ ખરાબરે, અરર એ હવે કેમ સુધરે.
કલંક લાગીયું કુળમાં ખરે, મધજ આમર હાય હાયરે.
કુંજ માડી એ શું નહી કરે, વગર મોતથી એજ તો મરે.
જરર આવજો આજઠાલમાં, વટપુર થરી વડુજ હાલમાં;
ધરતીમાં મને મારમ આપજો પ્રભુજી તમે સૌ પાપ દાપજો.
અરેરે ! ! કુંજ હી છેકરા તું શું કરવા ભેડો છે (મુર્છા ખાય છે)
મુનીમ—સેઠજી સેઠજી શું થયું તમને, (પાણી છાટે છે)
ગુણવંતી—કેમ મુનીમ શું છે, કેમ તેમનેશું થઈ ગયું ! ! આમ એક
એક શું થઈ આવ્યું ! ! !
પ્રતાપચંદ્ર—નાના મને કશું નથી થયું એતો સ્હેજ વાયુ થઈ આ
વ્યો હતો બીજુ કંઈ નથી.
ગુણવંતી—આજઠાલમાં બાહરણ લીલાવતીને તેડીને આવવો ભેદએ
કેમ વાર !
પ્રતાપચંદ્ર—હા આવસેજતો—(એમ કહી નીકાસો તાપે છે)
ગુણવંતી—કેમ વાર આમ નીકાસા નાખો છો, કંઈ તુચ્છ ન. શું
જ્ઞાન થયું છે કે શું ?
મુનીમ—સેઠશી શું કહીયો. આજે પાછા જ હજાર ખુટે છે, તમે

તો મદનજાણે કંઈ સીખામણુ દેતાં નથી. આપતો આખુ
ધર ઉઘાડી દેશે ધર પછી હમારે શું હમેતો કેવાના કરીમત
શુભવંતી—મુનીમ તમે કહોછો તે વાત સધગી સાચી છે પણ હવે
કરવું શું, કંઈ ઉપાય છે ?

મુનીમ—ત્યારે જેમ ચાલે તેમ ચાલવા દો, આખર જે નસીમમાં
લખ્યું હશે તે થશે.

કમળા—(પ્રવેશ કરીને) બા, બાઈ આવ્યો; તે ફેરેછે કે બા કાં ગઈ
અહીયાં બોલાવી લાવું.

શુભવંતી—હા જા એને અહીયાં બોલાવી લાવ.

કમળા—મેટાભાઈ તમને જા બોલાવે છે, ઉપર આવો,

મદન—એ આવું છું, (મદન આવે છે)

પ્રતાપચંદ્ર—અસ્થા મદન, તું ક્યાં રખડતો કરે છે ? નહારા માણુ
સોની સોમતમાં રાત દીવસ કરતો કરે છે અને આખરના
કાંકરા કરે છે, એ મને નહીં પસંદ છે ?

શુભવંતી—જો બાઈ તને મેં કેટલી વખત કહ્યું કે તું નહારાની સંગ-
ત છોડી દે. પણ તું મંજૂકારતો નથી. હવે તો તારાથી
ચાક્યા બાઈ ?

મદન—તમે બધાએ મને એમ કરોછો ત્યારે હું મને ત્યાં ચાલ્યો જ.
હજી કે પછી છવ આપીશ.

પ્રતાપચંદ્ર—જો વળી ખરું કંઈએ જીએ ત્યારે તારુ કરે છે કે.
ગાયન.

(રાગ, હાં હા વટલી ફુતો તારી બેન બેગમ ખાદશાહની સાચીરે)

જાગ નરદ ખરે નાદાન, ગમાર તુતો છડી ગયોરે;

તને અવશી ક્યારે જાન, ગમાર તુતો છડી ગયોરે;

તુતો રખડે છે સતને દીન મંગાર તુતો છડી ગયોરે;

થયો મોટો ન આવી સાન, ગમાર તુતો છડી ગયોરે;
તને નળળા મળ્યા દોસદાર, ગમાર તુતો છડી ગયોરે;
કરી આગર મારી તારનાર ગમાર તુતો છડી ગયોરે;
તારી ગઇ મામમાથી પતીજ, ગમાર તું તો છડી ગયોરે;
તને આપુ છુ હું માગે તે ચીજ, ગમાર તું તો છડી ગયોરે.
તાવ મનમાં તું તો વીચાર, ગમાર તું તો છડી ગયોરે;
નહી નીચળસે એમાં સાર, ગમાર તું તો છડી ગયોરે.

મદન—(સ્વગત) આ વખત લટી જવાનો છે. નહીંતો બધી બાજી
ધુળ મલી જસે, અને કુંદકળાને આપેલું વચન જેમ થસે
(સાસન) પીનાજી માફ કરો મારી ભુત થઇ, હવેથી તમારી
આજ્ઞા વગર ઘરમાંથી બહાર પણ નહીં જઈ.

કમળા—બાપા માર કરો હવે બાઇ કંઈ નહીં જાય.

ગુણવંતી—આયો! હવે જવા દો, જે થયું તે ખરું નાતન છે, હવે
કંઈ નહીં જાય, અને એવા નહારાની સોમન પણ નહીં કરે,
પ્રતાપચંદ્ર-જો બાઇ ! હું તને સાગને વાગને મહુલું આપણું ફોણુ !!
આપણીઆમર ફોણુ !! તે બધી વાનગો વીચાર નખવો જોઇએ
તું હવે કંઈ નાનો છે કે તને વારે વારે વઢવું ખડે ઘણું કરીને
આજકાલ તારી વડુ આવશે, તેના દેખતાં તનેકંઈ કેવું પડે તે
નહાર દેખાય નાન જાનમાં આગર જાય મટે હમેશાં સારે ર
સ્તે ચાલવું એજ સાર છે.

મદન—પીનાજી હવે તને જેમ કહેશો તેમ કરીશ પછી કંઈ છે.

પ્રવેશ ૩ જે

કુંદકળાનું ઘર.

કુંદકળા—હાસી ? આજ બે દિવસ થયા પણ મદનલાલ આવ્યા નહીં

હવે તો મારાથી એમનો વિયોગ સહન થતો નથી. ખુશ થુંકર,

ગાયન.

(રામ નારીના કટાક્ષ પાસે.)

જા સખી તું બહેલી વેગે, લાવે પ્રાણનાથ,
કેમ નહીં આવ્યા આજે, શું કસાયા સાથ;
ચીત માઈ હરી લીધું, પડતું નથી એન,
શું કરે હું બેની મારી, નીંદન આવે રેન;
પ્રેમ પાસમાં કસાવી, પ્રેમીતો મયા,
અરે સખી નાથ કેવા, આવી નહીં દયા;

દાસી-

ગાયન.

(રામ ગીરધર આવોરે, મરખે રમીયે વાલા.)

સૈયર ઘેઘારે, સીદને મન સંતાપે;
તું શા માટેરે, એક પતી કરી માપે,
આપણી રીતીરે, છે દુનીયામાં કેવી;
પૈસા સારરે, પ્રિત ખરીદી લેવી,
પૈસા ખુટેરે, તુરત લુગાવી દેવી,
એવી પ્રિતીરે, કરતું મનમાં સેવી,

ગીતી.

પ્રિત કરોહો આવી, નહીં રીતીએ, વેસ્થાની કહાવે;
આપણી પ્રિતી એવી, હોય મરથ તો, ખતાવિયે આવે.

બેહેન કુંદકળા આપણે વળી શ્રદ્ધથી ભોડોની માફક એક પુર.

સાથે પ્રીતી કરી ? આપણને તો જે પૈસા આપે તે આપણે પતી
અને પૈસા ખુટે કે મારી ધપોને કડીએ આધો.

કુંદકળા—બેહેન તું કહે છે તે વાત ખરી છે, પણ અને મહન પ્રિતી

તી ધણીજ સાને છે, માટે ગમે તે કર પણ તું એની સાથે
લઈ આવ ?

માયન.

(રામ જનુની જીયેરે ઝાપીયંદની.)

કું-જરે સખી તું ઉતાવળા, લાવ નાથને આંધળ;

મનરે લમે છે એહમાં, નહી અવર વિચારળ.

જાની તું બહેલીરે બેનડી.

દુ-જવું જરેર હું આ સમે, લાવુ મદનને આહીંજ;

હોય જો કદી એ પાતાંગમા, સાચી લાવું હું આજળ.

સોક તજ દે તું સુદરી.

કે-તુરે સખી મારી બેનડી, કર એટલું દામજ;

મદન આવે મન રીજસે, આવે મુજને દામજ.

જાની તુ બહેલીરે બેનડી.

દુ-ધરે ધીરજ તુ તો આ સમે, કેમ વ્યાકૂળ થાયજ;

લાવુ સોધી એથી સન ધણા, બહુ આવેને જાયજ.

સોક તજ દે તું સુદરી.

કું-અવર પુરખ મારે મન છે, જાણુ ભાષને જાપજ;

મદન વિના મનું ખડું, વિષ લાવી તું આપજ.

જાની તું બહેલીરે બેનડી.

બેન દારી હવે તું વિલમ નહી કર ? નગર સેઠની હવેલી આ
મળ તું જોસે એટલે એ તને ગમે ત્યાં મળી જસે તેને પધારત કરી
કોઈ નહી જાણે તેમ ફેરવે અને તુંરત બહેલી પાછી આવજે ?

દારી-બહુ સાઝ, બાધ સાકેજ, એ તો મને કંઈ સીખવવું પડે તે
મ નથી, જીવો કે, આ આલી, અને એમ જાણવું કે પ્રાણી
આવી. (જાય છે)

કુદ્દગ્ગા—જે દાવમથી એ મારે ઘેર આવી એક ગત રહી ગયા છે ત્યારથી મને કશું ચેન માતું નથી. રાત્રે હવે પણ આવતી નથી. આ પ્રેમ તરી તો ગતીજ ન્યારી છે.

ગીતા.

મદન કહ્યું આ મારે, પ્રેમ થતી તે, વેડું છું આજે;
હવે નહીં વેઠાયે, કહું છું મનથી, હવે સુખ રાજે.

પ્રવેશ ૪ થો.

પ્રતાપચંદ્રની હવેલી.

મદન—આજે બરાબર લાગ આવ્યો છે, બધાએ મંદીર દરશન કરવા ને ગયા છે, માટે લાવ પટારો ઉઘાડી જોટલા જનસો હાથ લાગે તેટલી કાઢી લઉં આવો. લાગ વારે વારે આવવાનો નથી માટે સમય ચુકવો નહીં પેટી ઉઘાડી અંદરથી ધરણું કાઢેછે) કામતો થયું, હવે જે જનનાર હશે તે જનશે, પણ મારી પ્રાણ પ્રાંયા કુદ્દગ્ગાનું મન કેવું પ્રવૃત્તીત થમે આહા !! શું એતું રૂપ અને કાતી.

ગાન.

રાગ કૃષ્ણ શું નમીએ દુખીયો કંધિ છે.

પ્રિયા સમાગમે મન લલચાણું,

જેથી સર્વગીત, સ્વરંશ પ્રમાણું

લાવુ લલીતાડી લેજે લખાણું,

એથી અધીક હું, અન્ય ન જાણું.

અર્પિન્દ મનોહર, આનન એતું,

પ્રેમની ભરતીએ, રદ્ય કરાણું.

પ્રિયા સમાગમે.

પ્રિયા સમાગમે.

પ્રમ સમાગમે.

અંદ્ર મુખી ચાર ચતુરા મુદાવી,
અહણુ હા પેરી. અહણુ મહાવું. પ્રિયા સમાચરે.
અરે ! ! પણ આજ ચાર પાંચ દીવસ થયા, પણ પ્રીત કુંડ
કળા ના કળા સમાચરે મદયા નથી.

દાસી-(બાહ્યથી ગીનારી વગાડે છે)

મદન-(તેને જોતે) કેમ ક્યાંથી આવી !

દાસી—ક્યાંથીને શું માન નાહ શહેનતો આજ ચારચાર દીવસ થયા
આત્મિક નથી અને પીતાંએ નથી અને રાત દીવસ તમાર
જ મદન હયાં રે છે શું પ્રીતની રીત તે આવી હશે કે ? આ
માને ક્યાંથી અને આધ્યા ગયા ? ?

મદન—શું તુ કે છે ને રાત ખા ને ?

દાસી—ત્યારે શું ખેલવન કહ્યું છું તમને કેવાનેજ આપો છું
તમે ક્યાં આવશે ?

મદન—આજનાં નહીં પણ દાંડેનો જરૂર આવીશ જાહેને અને લે આ
થોડું મરણ છે તે તારી બાહ્યે આપજો ને કેને કે ક્ષણે
ખીજી લેના આવશે.

(ઘરણાં આપે છે)

દાસી—ત્યારે હું રાત માગુ છું 'મનમાં' ખુશ તડકો પડ્યો છે.

મદન—હા હા જા નહીંતો કોમ આવી પોચશે

દાસી—આ આતી. (ઘણી જાય છે) મદન ખીજા ઘરેણાં દાટે છે
ને સમો આવી પાંચે છે

ગાયન

(ગગ મેતાળ જો આવેરે, સોડીથી કદરારે રે)

સા.— શું કશે છે બાહ્યે, ઓરડાની માંદીર;

આ ગાડે પેડી ક્યાડો, અંદરથી શું શું કાડો

મ.—જા જા લુચ્ચા રામારે, તું બહુ બોલે છે સાંભરે;
મારું લાત હું તુંજને, શું જાણે છે મુજને.

રા.—આ ધરેણી કેમ કાઝ્યારે, શું લઈ જવા ધારપારે;
એ માથે પાસે મારે, શું જવાન દશ હું તારે.

મ.—જા જા લુચ્ચા દુરરે, તું ખાઈશ મારી મળરે;
બે કઠી તે આ વાતરે, તો જાણુ થઈ તુંજ ધાતરે.

(મદન જાય છે)

સતી—હાય, હાયરે, મારા બાપ ! આતો બધું લઈને ચાલ્યા ગયા એ
હું અપિને પુછમે તો શું જવાન દશરે બાપડીયા. (રડેછે)

પ્રતાપચંદ્ર—અધ્યા કેમ? શું થયું ?? કેમ રડેછે મદન બાઈ ક્યાંગયા,

સતી—મ, જા, ધુ, ધુ, ધ, ધ, ધ, રે રે, છું લઈ ગયા.

પ્રતાપચંદ્ર—શું મદન ધરેણી લઈ ગયો ? ? સત્યાનાથ ગયું ?

સુનીમ—શું થયું શેઠ ? મદનબાઈ પાછા વળ્યા કે શું ?

પ્રતાપચંદ્ર—(ધરેણી તપાસે છે) અરે હાય, હાય આતો બધું લઈ
ગયો હવે શું કરું, મેં જાણ્યું હવે તો સુધરી જશે પણ આ
છોકરાએ તો ધર ધાન્યુરે બાપડીયા.

બુદ્ધવંતી—શું થયું શું થયું આમ કેમ કરેછે

સતી—બાઈ બધું લઈને ચાલ્યા ગયા,

બુદ્ધવંતી—શું મદન લઈ ગયો હાય હાય ! !

ગાયન.

(રાત સેયર દુઃખ શું ઘખતુ મન ભડકે બળે છે)

પુત્ર ઉઠ્યોરે કપુત્ર આ, કરે શું હવે હાય;

જાણા ઉઠ મુજ મન વિસે, કરે શું રે ઉપાધ પુત્રઉઠ્યોરેકપુત્ર

ગોરી કરેએ ધર વિસે, કરે લુચ્ચાનો સંગ.

વેસ્થાને ઘેરએ જાય છે, ધરમાં મચાવે જાંઘ. પુત્રકોયેરેકપુતઆ.
 નાન પલ્લે મેતો એકને, લગાવ્યાં બહુ લાડ;
 દુઃખરે પડે હવે મુજને, માથે હમે શું જાડ. પુત્રકોયેરેકપુતઆ.
 કંઈરે હવે કુતો શું પ્રભુ, પુત્ર સુધરસે કેમ;
 ધીરજ સખીને હું સ્તવું, કર તુ પ્રભુ રહેમ પુત્રકોયેરેકપુતઆ.
 પ્રતાપચંદ્ર-પ્રીયા ! શોક કરવો એ મીઠ્યા છે, દારણ એમાંઆપણી
 જ ભુલ થઈ છે. છોકરાને નાનપણમાં ઘણું લાડ લગાવવું એવું
 ખરીજીમ આવુંજ આવે છે. માટે છોકરાને હવે ઉપરાંત લાડ
 લગાવવાથી જરૂર તે વધી જાય છે આપના કુળને એજ લગા-
 ડ છે અને ધરજાર પાયમાલ કરે છે. એ સઘળું મારા ઉપર
 વીની ચુકવું છે, માટે હવે શોક કરવો મીઠ્યા છે.

પ્રવેશ. ૫ મો

સ્થલ મહાજનની વાડીમાં મહાજનનો મેળો.

મડખડદાસ—કેમ શોક છળીલદાસ કંઈ વન સાંભળી કે ?

છળીલદાસ—નારે બાઈ શું છે વતી કંઈ નરા મુની

મથુરદાસ—મુલો બાઈ તો કંઈ જાણુનાજ નથી.

સુંદરલાલ—પણ એ ખીયારા શું જાણે, સવારથી જ.ય તે છેક
 સાંજે આવે,

મડખડદાસ—નમરસેઠના ધરની વાત સાંભળી કે નહી ?

ખીકલુદાસ—

એખડદાસ—

રસીકદાસ—

ના ના, કોની બાઈ શું છે ! ! ?

મડખડદાસ—આપણા નમર શેઠનો છોકરો ધરમાંથી ચોરી કરીને જ

મા દાગીના હાથ પેલી મુઠ્ઠાને ત્યાં જઈને રહ્યો છે, જેથી
મનાપયદ તો બાહાર મોડુંગે નથી બતાવતા અને મંદારે સ
રખું જવાનું નથી.

છમીલદાસ-લુગો ખીકલુદાસ આવે લાગ દૂરીયા નથી આવવા
નો, કેમ મથુ-દાસ, યાદ છે કે ? તે દીવસે આ ખીકલુદાસનો
છોકરો મુસત્રવાન સાથે ફરવા ગયો તેમાં તો મહાજન બાહાર
મુકાબા હતા ત્યારે હવે એમનું કેમ થસે ?

ખીકલુદાસ-વળી એનાં વિચાર શું કરવાનો હતો, ખોલાવો મહા-
જનના ગોરને-અને દરો મહાજન જોગું-અને મુઠા મહાજન
બાહાર !

છમીલદાસ-કેમ રસીકદાસ શું વિચાર છે ? તમે તો વળી મોટાના
તેજમાં આગતો.

રસીકદાસ-ના, ના, જોડારની વાતમાં શી સરમ હતી. શું એને
લીધે આપણે ધરમ બ્રહ્મ બ્રહ્મ, ખોલાવો બાહ્યજન અને હ
વણા જ મહાજન જોગું દરો એમાં વળી સરમ મેંની

ખીકલુદાસ-ગત્યા ખો મહાજન બાહ્યજન ખોલાવી લાવો, પણ લુગો
પેટું કેણું આવે છે .

બોમડદાસ-ગોતો ગોર મહાજન જાતે જ આવી પોચા, (આ
વો ગોર મહાજન)

ગોર-કથાણુ મરતુ રાગ ધીરાજ,

ખીકલુદાસ-માહારાજ તમે પણ ઠીક વચને આવી પહોંચ્યા હવણાં
તમને તેડવાને મોકલતા હતા.

ગોર-કેમ રાગ ધીરાજ શી બચા છે,

છમીલદાસ-લુગો મહારાજ, તમરસેડનો છોકરો પેલી મુઠ્ઠાને ત્યાં

પડી રહે છે, ત્યારે એનું કષ્ટ દરવું જોઈએ કેની, માટે કરો
માદાગજન બેગુ મયો મહાગજ તાકીરે !

ગોર-આ ચાલ્યે [ના જી, અને થોડી વાર રહીને આવે છે.)

જીજીવદાસ-કમ ગોઆગો, આપ સાદ્ય નમરસંહના ઘર સમંધી વાન

જસુના હથો માટે મો શુ વીચાર કરવો,

જીજીવદાસ શું વીચાર વળી મું. માદાગજન બાહાર ! કેમ શેડીયા-

ઓ બધાએ એક મત હોની,

બધાએ-હા હા હા બધા એક મત હો, આયો લાગ ફરીને કયા

રે અવસાનો દનો,

જીજીવદાસ ત્યારે ગો. સર્વે પ્રતાપચંદ્રને ત્યાં કાલી દો કે તમને

માદાગજન બાહાર મું વર્મા અગા છે..

જીજીવદાસ-જુઓ ગો. બાબતો તમારે નગરમેઠ પ્રતાપચંદ્રને

ત્યા જ. ને કેવું નમારે જી. મદન વેત્યાની માથે વટથો

છે. માટે તમારે ઘર આજ રાજથી સુર્યપુરના તમામ મહાજને

મલીને માદાગજન બાહાર મુકવું છે.

ગોર-અહુ સાડ રાજા'રાજ, કડીઆનીસ,

બધાએ-આયો ત્યારે બાલી શ્રી બાગદુખુ દેવડી જે જે જે જે

(બધા જાય છે.)

ખીજો અંક સમાપ્ત.

અંક ૩ નો.

પ્રવેશ. પહેલો.

કુંદકાનું ઘર.

કુંદકા-કેમ હામી તું કહેતી હતી કે હમણા આવે છે અને હજુ
કંઈ આવ્યા નહીં.

માયન.

(રાગ, થયાહો રે: પતી તેજ પ્યારી)

સખી ને રે. કેમ નવ આવ્યા અ, નવન પ્રિતી ધારી: (૨)

છેલ છમીલા, મદન રસીલા, વૈશ્ય પુત્ર પ્રખ્યાત.

આવો આજે, પ્રેમી રાગે, ચીન લાગે, કામ બાગે,

પ્યારા તે દીનથી મે, તન મન તમને સોપ્યુ થઇ નાજી. સખી ! જોરે

પુણ્ય પ્રિતીથી, તમોજ મશીયા. દીલમાં હતી મુગ્ધ આસ;

પુરિ પ્રીતે, અતી શુભ રીતે; આવો વેદા, હો અલખેશ.

પ્રાણ પ્રાપ્તની, ખચરજ લેાની; કરગરી કહુ આજે. સખી જોરે

સખી.—પાર્શ્વ સાહેબ, પેલા મદનચંદ્ર આવે છે. બહુ ઉતાવળા હોય

એમ લાગે છે, જુઓની, પસીનો પણ કેડો વળેલો છે.

કુંદકા—જા, જા, સખી બારણું ઉઘાડ એમના હાથમાં કંઈ પોટલું

દેખાય છે તે સામા જઈને ઉઘડી લે. (સ્વગત) પ્રાણનાથ

આવ્યા ખરા, (મદન આવે છે)

મદન—પ્રીયા, માફ કરજો વાયદા પ્રમાણે અરિ સકયો નથી, પણ

શું કર લાગ શરે ત્યારે અવાય કની ફો આ પોટલું એમાં

તમને પહંદ પડે એવા ધરેલુંઓ છે, દાસી સાથે પોટલું મો

ફર્યું તે પોપ્યું કેની ! તેમાં દસ હજારની નોટો છે.

કુંડકળા—મારે તો તમે આવ્યા એટલે બધુએ પેર્યું.

મહાન-ધ્યારી ધરમયાં તો મારા હપર પીટ્યા પડે છે, અને આ મઘી વાત મઘી પ્રમીદ થઈ મહ ત્યારે ધરનાં ગત રમવી પડી તેમાંજ આટલા દીરસ વાર લાગી પશુ હવે મારે જવું નથી કેમકે હું તને દેખતો નથી તો મને જરાએ જોહતું નથી ગાયન.

(રામ કમનસા મોગ સરક મયેરે)

પ્રણુ ધ્યારી, રંગીલી તું તો રસ ભરીરે;

રસ ભરીરે ધ્યારી, રસ ભરીરે.

પ્રણુ ધ્યારી

વહન મનોહર, નાર આનીસે;

માલ ગુલાબી, ગુલાધારી રહ્યોરે.

પ્રણુ ધ્યારી.

મૃગ નયની, કાગી કેશરી તારી;

ગુણુ ગુલામ ગાલે, સોડી રદયોરે.

પ્રણુ ધ્યારી

કુંડકળા—ધ્યારા તને મયા તે દીવમયી મને જરાએ એન નોહતું પણ થુ કહું આખરે અજે દાગીને મોકલી અને તેણે આવી ને સમાચાર કહયા ત્યારેજ જીવને સાંતી થઈ હવે હું તમને જવા દેવાની નહીં આ ધન્યાર તમારે અને હું પણ તમારી મારે બીજા પુરુષો બાત બાપ જેવા છે.

ગાયન.

રામ લાવણી.

તમે માસુક હું આજક જાતી, શીશ થઈ તુજ પર ધ્યારા એન પડે નહીં મને હવેતો, લાગી લગન છે નવધારા, મોઝ મઝા હિલે જાણા, અમન ચમન હયાં ખુબ કરો. મયો વખત ફરી હાથ ન આવે, કહુ સાચુ તે દીશ ધરો,

ભર હું ખ્યાલી રંગની આજે, રંગ રસે મરનાન બને,
જીદાઈ ખ્યારા દુર કરીને. મને હવે મહેબુબ ગણો.

દારી—આઈ સાહેબ રસોઈ તબયાર થઈ ગઈ છે માટે જાંબા પવારસે
કુદકળા—હા ચાલો, કેમ બહાલા ! પવનશે રસોઈ થંડી થાય છે.

મદન—બહાલી મને અત્યારે ખાવાની બીજકૂલ ફરતી નથી, પણ ત
મારી મરણ છે તો ચાલો (જાય છે)

પ્રવેશ ૨ બે

રશ્તો અને ધર્મશાળા

લીલાવતી—મહારાજ હવે આપણું ગામ ટેટલું દુર છે !

બ્રાહ્મણ—હવે બહીથી બરાબર વીસ ગાઉ સુર્યપુર છે,

ગાડીવાન—ત્યારે હવે તો સાગ પડી ગઈ છે માટે મુકામ કરવો જોઈએ
કારણ બળદ પણ થાકી ગયા છે, અને આપણે બધાએ જુ
ખ્યા થયા છે,

લેયો—બજતો મુકામ હોવે તો બનજ,

બ્રાહ્મણ—પેલી ધર્મશાળામાં મુકામ કરીયે;

લીલાવતી—હા મહારાજ હવે મુકામ કરવા જોઈએ બહીયા અત્યારે
ખાઈ પીને રાતની રાત દાડીયે, અને સવારમાં વહેલા નીકળી
શું એટલે કાસે અત્યાર શોરા પોચી જઈશું કેની

બ્રાહ્મણ—એટલું બધું મોકુ રીતું થાય, બપોરમાં તો આપણે સુર્યપુ
રમાં પોહોચી જઈશું !

લીલાવતી—જે થશે તે ખર પણ અત્યારે તો મુકામ કરે પડી જ
લની વાત કાસે (મુકામ કરે છે)

આહણ-ત્યારે અડીયાં આપણે શું રસોઈ કરીશું સીધું તો આપણી
ખાસે છે, મારા ધારણ પ્રમાણે કંઠાર બનાવી ફડે કેમ લીલા-
વતી બેન,

લીલાવતી—તમારી નજરમાં આવે તે બનાવો મહારાજ !

(આહણ રસોઈ કરે છે બધા જમીને સુખ ભવ છે)

લીલાવતી—(ઉવમાંથી એકદમ ઝપટી ફડે છે) અરે ! ! આશુ
હું જાણુ છું કે ઉવમાં છુ. નાનો છુતો જામત પાણુ મને આવુ
નકાંડે રસનું કેમ આવ્યું હશે, અરે વળી મારી આ જમણી
આખ કેમ ફરકતી હશે, ખરે, મને માન સુકન થાય છે, શું
સ્વપ્નમાં દીડું તે સાચું હશે.

ગાયન.

(રાગ, અરે લાલદેવ ધણ તરફ જલદીઆ)

અરે આતે સ્વપ્નું, શું સાચું હશે;
માગ આણા સંવળી શું વૃથા જશે,
પતી પરી વેરવાના છે શું ખરે;
સામુ સમગ દુખી છે ત્યાંતો અરે,
ધરણું બને પલંશ ચોરી ગયા;
પતી જઈને વેરવાને ત્યાંતો રલા,
ગઈ આગર ગામમાંથી ખરે;
સામુ નાણી જુરી જુરીને મરે,
ખરે રસનું આતે જો સાચું હશે,
જન્મ મારો એજે, અરેરે જસે.

સ્વપ્નની વાત સાચી હોય તો મારા દુઃખનો કંઈ પરજ રહે
નહી હશે જે હમે તે ત્યાં ગયે સમજામે, પણ અડીયાંજ થોડી આ
ત્રી તો કરી, ગોર મહારાજને પુત્રીશ એટલે બેદ સમજાશે લાવ,

બધા હથે છે એટલે એને હિંમતીને પુછું તો ખરી

(બ્રહ્મણને હમ્મરે છે)

બ્રહ્મણ—કેમ બા, હજી તો રાત ધણી છે, સુષ રહે,

લીલાવતી—મહારાજ મને તો ઉંચ નથી આવતી માટે તમને જ માગ્યા કે કંઈ વાત કરો તો રાત ચાલી જાય મારી લીધે તમને પણ ઉઝાગરો તો થશે પણ હું તેનો બદલો તમને જ અઉથીજ આપુછું (સોનાનો દાર બ્રહ્મણને આપે છે)

હો મહારાજ આ દાર મે તમને એ બક્ષીસ આપ્યો છે હવે બોલો મારા સસરાની મામમાં આખરું કેવી છે ?

બ્રહ્મણ—લીલાવતી બેન, શું કહું, તમારા સસરા નગરસેઠ છે. અને આખર પણ સારી હતી, પણ.

લીલાવતી—કેમ મહારાજ અટકી પડ્યા, શું હવણું કંઈ આખરુંને મોકો લાગ્યો છે ?

બ્રહ્મણ—શું કહું બેન મારી જમાન ઉપડતી નથી, પણ ખરી વાત તમને કહ્યા વગર ચાલતું નથી, ઇશ્વરની જેની ઇચ્છા બેન તમારે બહુ સંકટ વેઠવું પડશે.

લીલાવતી—મહારાજ તમે મારા પીતા સમાન છો. માટે મને ખરે ખરી હઝીકત કહેા તો હું તમારો બહુ આભાર માનીશ, પછી દુઃખ સુખ તો મારા નસીબમાં હશે તે પ્રમાણે મળશે.

બ્રહ્મણ—હીક બેન કહુંછું ત્યારે સાંભળો ?

ગાયન

રાગ, અરે લાલડેવ ઇશ તરફ જલદીઆ)

ખરે વાન કહુંછું હું તુજને ખરી;

નહી ખોટું એમાં તું સાંભળ જરી,

લાલુ સસરા તારા છે દુઃખી અતી;

મયા પૈસા સધળા ને નવ રેહી રહી,
પતી તાગતી તો છે જમડી મતી;
કરી બહાલી વેસ્થાને જાણે સતી,
થશે દુઃખી તુંતો જઈ ત્યાં ખરે;
પીતા તારા જાણે તો નકી મરે,
હીમત નવ તું કરીસ ત્યાં તો જરી,
સુધારજે પતીને તું નિશ્ચે કરી.

ગીતી.

કહ્યું તુને મેં આજે, છે તેવું ત્યાં, અને વળી જોયું;

તુજ ગુણ રૂપ નારખી, મન માંડે તો, અતી ઘણું રોયું.

લીલાવતી—માહારાજ શુ, તમે જે કહ્યું તે અધુ સાચુ છે !

અહાલુ—એન, મારે ખાતું કહેવાનુ શુ ધરણુ, મારે તો તમે અને તે

અન્ને સરખા છો, હુ તો તમારા ધરની આવી સ્થિતી જોઈને

અહુ દાક્ષીની ચાઉછું પણ શું કર,

લીલાવતી—

ગાયન

સલીત છંદ.

અરર હે પ્રભુ શું હવે થશે, દીવસ માહેશ શી રીતે જસે;

માનમાં જાણતી સુખી થાકરે, જરૂર સાસરે હુતો જાકરે.

આશાઓ જધી દુરી તો ગઇ, મેં નવ જાણીઉં પ્રથમથી કઇ.

મુજ મને હતી આશ તો ઘણી, જરૂર નીવડી હુ અભાગણી;

મદન પીડસે મુજને અતી, કેમ કરી રહે મારી સુખમતી,

પ્રભુ તું રાખજે મ્હેર મુજપરે, સતીપણુ જતાં દાસી તો મરે.

(મુઠ્ઠા ખાઇ પડે છે)

આહાલુ—(પાણી ઊંટી સાવધ કરે છે) એન આમ શું કહેછો

હીમત રાખો ! હજાર સો સારા વાનાં કરશે, આસો હવે સવાર

નું પોહાર થતા આવ્યું છે, માટે ગાડી જોડાવી થડે પોહારે
 નીકળી જઈએ, અધ્યા ગાડીવાન માડી જોડે !
 ગાડીવાન—હા જોકે માફાશજ, બૈયાજી હોડો તપ્પારી કરો.
 (બધા જાય છે.)

પ્રવેશ ૩ જે.

નર્મદા નદીનો ઉતાર.

હોડીવાળો—અધ્યા છીપકા, આજે તો કંઈ કમાયા નહી, જે પરભુ
 કરે તે ખરે આજે તો કંઈ ઉતાર જ આવ્યા નહી, ને (લી
 લાવતી વિગેરે આવી પોચે છે)

આલમજી—અધ્યા હોડીવાળા હમને ચાર જણુ સામે પર ઉતારી દેવા
 તુ થું લઈશ !

ગાડીવાન—આ માડી બહાદ પણુ હમારે ઉતારાવતા છે,

હોડીવાળો—તમારા ચાર મળુસના ચાર રૂપીઆ અને આ જે બહાદ
 અને ગાડીના બાર મહી વીક્ષમાં ચાર ઓછા રૂપીઆ લઈશુ,
 કીમ છીપકા પરચ હે કે નહી;

છીપકા—બાહ મેહેનત તો બહું છે, પણુ હવે તુ કહી મેડો તો ઠીકજી.

આલમજી—અધ્યા ઓ આટલા બધા રૂપીઆ ને હોય કે !

હોડીવાળો—બાહ, મેં કંઈ વધારે કહ્યું નથી, તમને જે વધારે લાગતું
 હોય તો કનામ કાઢો નાંખો; જાઓ જરાપર સોળ રૂપીઆ
 આપતે એટલે થયુ.

લીલાવતિ—હવે અમથી રકસક કરવા કરતાં ચાલો ખેતી જાઓ, બાહ.
 તુ કહે છે તે પ્રમાણે આપીશુ પછી કાંઈ છે.

હોડીવાળો-સખો પરથમથી મને ગાડી અને બળદ મમવવા હો !

અને પછી તમે ખેસજો ?

ગાડીવાન-જો ભાઈ હમારી ગાડી ભાગે નહીં હો ? અને બળદને પણ જન થાય નહીં સંભાળજો ભાઈ ?

હોડીવાળો-અરે ભય, એવી ગાડીઓ શું હમે ઉતારી નહીં હેય ! !

હમારો નો બા, એ ધધો; તમે તમારે નચીતથી ખેસોતી.

બાલણ-જો ભાઈ કાચરને હોડી હંકારજો હો;

ભૈયો - દોંબળે, રોતંગળે ખમ સામેતીમે હોડાકું ચલાવા નહીંતો એક પેશાબી નહીં દેજો.

હોડીવાળો--અરે તમારી ગરબડ સરબડ જવાદો અને જાનામાના ખેમી રતા ! !

હોડીવાળો-બધાંજે મરામત પકડાને ખેસજો તું હોડી હંકાર છું

બાલણ-કા રીફર નહીં બધાંજે મરામત ખેડા છે પેલા બળદને બ ગમર બાધા છે કે નહીં ?

હોડીવાળો-એના ખેડ બગમર છે ચાતો ઉતરી પોતો જાવો રખીઆ (બધાંજે તાર્થી જાય છે)

પ્રવેશ પંચમો.

જંગલમાં લુટારો.

૧ લુટારો-ભાઈ, આજ તણુ ની થયા કોણુ મળે કોના સુકન થાય છે કે અથડામ અથડામને પાછા જવુ પડે છે.

૨ લુટારો-અરેખરી વત કદી તણુ તણુ ની થયા કોણુ મળે કોનો હાથ અડ્યો છે, કે કાંઈ વેપાર મધોજ આસતો નથી ! !

લુટારો-ભાઈ એ બધુ ખર. પણ આપણે તે દી ખોડીયારને બ

કરાનો બોગ આપવાનો માનેડો. તે ક્યારે આપેડો, દેવ હું
લાકડી લાકડો મારે કે ?

૪ લુટારો—વત તો લાગી આપણે બધા મક્કી માતાજીની હુતી કરીયે
કે ને પરહન થાય ?

ગાયન.

(રામ અગ્રેજી ચાલતો)

હમે તમારા બાળક માણ, કરજો તું હમ ઉપર મેર,

વાંક ધના તુ માફ કરીને, પોઆડજો તુ સોને ચેર.

ત્રણ દીવસથી જલ્દી પાછા, આજે કંજો તુ નો મેર:

ખોડીયાર, સીંગતર માતા, અ'આ બહુચ બાળી પેર.

મોડલજો માતાજી હારો. આય હમાર લવતું કામ:

આવે કોઇ તો જ્યા ન દગ્ગો, તુડી કનગો તેનુ તમામ.

૧ લુટારો—જુઓ ભાઈ મતાજી પંશન થયા જેને ? પેલી માડી આવે!

૨ લુટારો—હા આયા, ભરાઈ નેમો ? ભગત જેમોર આરે ત્યારે વાન

૩ લુટારો—ગાપી રાખો ! એમા શું છે તે જાણા દો.

બાહણુ—ભાઈ એમાં તો કંઈ નથી.

માડીવાળો—અન્યા આધો ખમે છે કે, આ કામ ધ'બુ.

લીલાવતી—લેવાજી આ વખતે હવે તમારે માહાદુરી ખતાવવાની છે.

ભૈયો—કયુ બે હાલે લોકે નહી. (ભૈયો મારવા જાય છે)

માડીવાન—માહારાજ તમે બાળક પકડો હું લેવાની મદદ જાઉ,

બાહણુ—ભાઈ, હવે કેમ થશે ? (બાળક પકડે છે)

લીલાવતી—માહારાજ હવે કેમ કરીશું ? ?

બાહણુ—(ધુજે છે, અને જવાબ અપાતો નથી) બા. બા. બા. શું થય થય સે.

ભૈયો—(બંધુક ભરીને મારે છે) એક લુટારો મરી જાય છે. બી

જન નારી જાય છે) હવે મન ખાઈ શાહેમ સખ જામ ગયે.
 ગાડીવાન—ખુશ કરી લેયાજી (હવે વધારે વાર ઉભા રહેવું નહીં)
 બ્રાહ્મણ—હા હા ચાલો, વરી નહીં તો સાળાઓ આવશે.
 દીલાવતી—ચાલો ગાડી હાકો ? પત્ની ખીજી વાત કરજો.
 ગાડીવાન—ખેન તમે ગભરાશો નહીં, હમે જીવના તમને ધમ્મ નહીં
 થવા દઈએ (ગાડી હાકી મુકે છે)

અંક ૪ થો.

પ્રવેશ ૧ લો.

પ્રતાપચંદ્રની હવેલા.

પ્રતાપચંદ્ર—પીયા, આ ઝાંકરાએ તો સત્યાનાસ વાળી નાખ્યું, પૈલા
 ગયા, આખરે મન, ન્યાન બહાર મુકાયા, હવે બાકી શું રહ્યું,
 હવે તો જીવવા કરના મર્યુંજ સાર છે.

સુલુવતી—તમે કહો છો તે વાત સાચી છે, પણ આવે વખતે ધીરજ
 રાખતી એજ બર કામ છે આપણા કરતાં મોટા મોટાને દુઃખ
 પડવામાં કમી કમી નથી રહી માટે ધીરજ રાખી દુઃખ સહન
 કરવું જોયી ઇશ્વર આપણું દુઃખ દુર કરશે !

ગાયન.

હરીગીત છંદ.

પ્રિયપતિ કદી સ સારમાં, સંકટ વિકટ આવી ચડે;
 તે ટાળવા હિમંતરૂપી, હૃથીઆરતું કામજ પડે.
 સાથે સદા સજ રાખજો, હૃથીઆર હિમંતને ધરી;
 ધરી ધૈર્ય સંકટને સમે, દુખથી નહિ કરસો જરી.

રઘુનાથ જેવા રાજવી, રિચરયા વને વ્હાલા તથ;
 વળી સંચર્યા સીતા સતી જે, પુતીત પત્ની ગમથ
 વનને રિશે રીપુ રામના, દશઝીવ ગયો ગાંતા હરી;
 ધરી ધૈર્ય સંકટને સમે, દુઃખથી નદી ડગ્યો જરી.
 બળીયા બળાને પલ્લુ વળી, કાળે બાળીએ વેચ્યો નંદી;
 નજરાય નેદ દેશનાને, સંકટે છોડ્યો નદી.
 તે જીવતી પલ્લુ બામતી, કુળ રિતા વનમાં ફરી;
 ધરી ધૈર્ય સંકટને સમે, દુઃખથી નદી ડગ્યો જરી;

પ્રાણનાથ આવા પુરુષોને પલ્લુ દુઃખે છોડ્યા નથી તો આપણે
 માણુ પિસાદમાં !

આજીવ—(પ્રવેશ કરીને) કલ્યાણ નાગપીરાજ;

પ્રતાપચંદ—દેવ મહારાજ આવી પોચા /

આજીવ—હા રાજ મારાજ, આવી પોચો, આડી પાંદરે છે, વડુ પાસ
 આવ્યાં, હવણા આવી પોચાએ ;

(ગાંડવાન લીધો વીગેરે આવી પહોંચે છે)

લીલામણી—(ધુમઝે કાઢતે)

ગાયન.

રાગ, વૈદ્યની વનમાં વલવલે)

નમન કરું હુંતો પ્રેમથી, લાગુ સાસુજી પાય;
 સસનજનં પગે લાગણું, કજ્યું મારા પીતાય. નમ કરું હું
 ખમર પુકી છે તમતણી, મારી માતાએ આજ;
 કરજો કૃપા મુજપર શદ્દ, છોજ મારા સીરાજ. નમ કરું હું
 પ્રીતે કરીને સોપજો, હોય ધનું જે કામ;
 દુરે કરીશ સઉ એમણી, ધર કામ તમામ. નમન કરું હું

મુણ્વતી—આવો વહુ જેમા કેમ તમારા માતા પાતા સારી જેમ છે કેની ! તમે પણ શરીર સુખી છેને લીલાવતી—હા, સામુજ્યાં સહ પુણ્યામાં છે, તેઓએ આપને જે શ્રી કૃષ્ણ કહ્યા છે.

મુણ્વતી—જહુ સારા મા, આ ઘર બાર તમારા છે, ખાઓ પાણી અને ખુશ રહો. તમારી બરોબર આ તમારી નણું છે, એટલે તમને જોઈય !

(કમળાને જુમ પડે છે)

કમળા—ઓ મા, શું કરોછો ! આવી (આવે છે)

મુણ્વતી આ તમારી બની આવ્યા ! !

(કમળા અને લીલાવતી બેઠે છે)

કમળા—કેમ માની શરીર તો નાર છે !

લીલાવતી—હા, હું પુણ્યામાં છું અને તમને દીઠાથી નથી હવે વધારે થઈ.

મુણ્વતી—થાલો ત્યારે હવે જમાનો વમન થયો છે.

(બધાએ મન્ય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

પ્રતા (ચંદનું દીવાનખાનું.

અતાપચંદ્ર—વહુ મોં આવા ! પણ મહત્વનું શું કરવું ને કંઈ સમજી તું નથી. (વિચાર કરીને) હા હા. મન્ય એવજ કરવું. કાલે સારે રાખતી પામે જવું અને ફરીવાર કરવી. રાત્રી એટલું જો માફ માન રાખશે.

(મુનીમ આવે છે)

મુનીમ-કેમ શેઠ શું વિચારમાં છે !

પ્રતાપચંદ્ર-મારો વિચાર, કાલે રાજાની દરબારમાં જઈને એ શેઠ વેરણ ઉપર કરીશાદ કરવાનો છે ! કેમ તારો શું વિચાર છે,

મુનીમ-હા હવે એ વગર છુંડકા નથી. અને બાપ પશુ એમ વગર ડેકાણે પડે એમ નથી,

પ્રતાપચંદ્ર-કાલે રાજાને ત્યાં પાંચસો રૂપિયા ભટ મુકવાને જોઈ શું તેની સગવડ કરી મુકજે !

મુનીમ તેની કંઈ ફાંકર નહીં કાલે ઉઘડતી કચેરીએ જવું.

પ્રતાપચંદ્ર-હા એમજ કરવું તું કાલે જરા વેલાશર આવજે આપણે બન્ને જણા જઈશું કેમ હીક, કેની !

મુનીમ-હા, હીક છે--

(મન્ને જણા જાય છે.)

પ્રવેશ ૩. જા.

સુર્યપુરમાં રાજાની કચેરીમાં પ્રધાન સેનાપતી, સાક્ષી, વિદુરપદ, વીંગરે બેઠા છે.

પ્રધાન-કેમ શાસ્ત્રીજી આજે મહારાજાને આવવાનો વખત થઈ ગયો, છતાં હજુ કેમ આમ્યા નહીં હશે !

વિદુરપદ-અરે પ્રધાનજી, તમે બાજેબાજે, એનો રગ મેંદુનમાંથી નીકળીને આવવું છે. કંઈ સેરેલી વાત છે ! કે જટ હ-ને આવે, સેનાપતી તરે કંઈ એમનું લાફવો છે ! તારે શું, આવ્યા આવને તારે (જો સાંજળ મહારાજા આવે છે !)

નેતીદાર-આરતો કદમ, શ્રી સુર્યપુરના સ મહારાજા મહારાજાને ધડીપમા. રાજા (આસન ઉપર બેસે છે) કેમ પ્રધાનજી હાલમાં રજાકાજના શા સમાચાર છે. !

ગાયન.—રામ લાવણી.

છે ન્યાય ખર્મ (૨) ને નીતી સૂર્યપૂર બુપ,
 નથી આપ રાજ્યની માહી, કાંઈ કુક કપટનું રૂપ;
 વેદજાગામા (૨) અભ્યાસ કરે છે આજ,
 પ્રાનુ લાછે જેથી કરીને, આપ રાજ્ય તગી સંભાળ.
 અક્ષરુને હું (૨) આપુનું નીત્યે દાન,
 જેથી સમગ્ર રાજ્યમા, વધ્યુ તમાર માન;
 વણ કુકપટ (૨) વગીક કરે વેપાર,
 શર્વ પ્રજા વગી આપી, વરત રાજ્યાનુસાર.

ગાન—રા પામ પ્રાનુજી ! હું રાજ્યના અદ્યક્ષ સાલગાને ખૂબી થયેલ છું.
 વિદુરવક—માહારાજ માગયી તો બોલ્યા વગર રહેતાનુ નથી !! ને
 પેના કાટલાગ સાહેબ તો ડોગા છુનકાવે છે ? પણ માહારાજ
 રાજ્યનાં તુ થય છે, તે આમાયી મારા નીતાય કાષ્ટ જાણું
 નથી ? જોલો જોછએ કાષ્ટ જાણના હાથે કે આવણા ગામમાં
 એટ બધકને કાકેણુ અવેતો છે તે કામને ખજર છે, પુછેઆ
 હારાજન જન કામને ખજર હાય તો !!

રાજા—આ વિદુરવક કેછે તેમા કેટલી સચ્ચાઈ છે, પ્રધાનજી !

પ્રધાન—માહારાજ તુ જો એ વાત જાણના નથી એ જાણના હોયતો
 ખતાવ તો તેના ઉપાય કરાવે.

વિદુરવક—જેવુ માહારાજન, પેલી કેટલાત છે કે, તુમ ની. કાટલાવ,
 પછે હમ તાક કાટીએ, મોટા મારા પગ નો તન પાવછો ?
 અંતે આનાં અધરાં કામ કરનામાં હમને ? નીક છે થોડા વ
 વખતમાં જણામ આવશે ?

આપદાર—માહારાજ ધીંગજ આહાર કાંઈ મુજકાએ આવી છે તે

અંદર આવવા માગે છે, આમાં હોય તે આવવા દઉં.
રાગ—આવવા હો ?

ગુણક—બહુ સારું માહિતગ ? (ગુણકઓ આવે છે.)

ગુણકઓ—(સલામ કરીને બાજુએ ઉભી રહે છે.)

રાગ—બોલો તમરે શું કહેવું છે ?

ગુણક—માહિતગ ! ! અપેનું નામ સાંભળી હમે છેઃ હીંચીથી બાવી
યે છંપ્યો ? માટે આમાં આપો તો સમાને રંજન કર.

રાગ—હીંચ ત્યારે.

ગુણકઓ—

આવન.

(રાગ ઝીંઝોટી ત્રીતાલ)

ખતાદે સખી કોન મલી મયો સામ,

કોન મલી મયો સામ, ખતાદે સખી કોન મલી મયો સામ;

ગોકુલ દુહા બીંદાવન દુહા,

દુહા ફીરી નંદમામ, ખતાદે સખી કોન મલી મયો સામ.

રસતાખી દુહા ગલાઓખી દુહી,

દુહા રોહર તમામ; ખતાદે સખી; કોન મલી મયો સામ.

રાગ—આમાં ગુણકઓ, તમે બહુ સારું આવન ગાયું બીજું
એકાદ બાજુએ, બોધ્યો !

ગુણકઓ—

આવન

(રાગ સારીમનો.)

સારીમ પદની મી સેયા (૨) આખર રહેશે આ ઉંચાં,

તું સખી બુલની સેયા. (૨) સાસાનીની સાસાનીની સેયા;

ધામીકાદ ધામીકાદ સેયા, (૨) આખર રહેશે આડેયા,

રમણમ રમણમ રેયા (૨) તાતા તાતા તા સેયા

સારીમ પદની સા સેયાં (૨) આખર રહેશે આડેયાં,

રાગ=સાગસ. સાગસ પ્રવનજ આ ગુણકાચીન ૫૦૦ સોના મે
દેરો અને પોતાક આપે

પ્રધાન-જેવી માહારાજની આરા (ઇનામ આપેછે)

જોષદાર-(પ્રવેશ કરીને) મહારાજ કોઇ ભાટ આવેલા છે તે જ
ભામાં આવવા માને છે.

રાગ-આવવા દો ?

ભાટ-ખંખા સુર્યપુર વાસી માહારાજને ખંખા બાપુ !

રાગ-કેમ બારેટ ક્યાંથી આવો છો !

ભાટ-માહારાજ આપનું નામ અને કીરતી જાણીને ગુજરાત તર
ફર્યા આવું છું.

રાગ-કંઈ કવીત બીવીત જાણો છો કે ?

ભાટ-માહારાજ એતો હમરો મનો છે એટલે હમ નથી જાણીએ !

રાગ-હીક ત્યારે મીતના વસે બોલો બેડે ?

ભાટ- કવીત.

મીતની પવિત્રત તો. પરખીએ પ્યાર થકી;

નકી એના પર પ્રિત, અંતરમાં આણીએ.

સુદ સ્નેહ પારે, હીત કરે વરે વારે.

સારે ઉચ્ચારેને, વિચારે દુખ વામચે.

પ્રાણ આપે પ્યારે, મશે જ મલમા ધી ગણે;

અરી મારેને કમારે, ત્યારે, પ્યારેએ પ્રમાણીએ,

સ્નેહ સણગર સાગ, વપુમાં સખવે પન;

ખપણ નતાન ત્યારે ખસ મીત જાણીએ

રાગ-સાગસ બારેટજ ખુબ વર્ણવ કરવું હું તવારા કરીનથી મણે

જ ખુશ થયો છું. માટે મ.એ. જે જોઈએ તે ?

બાહ-
કવી ૧.

માગ માગ લેન હાર, માગે પર દેન હાર;
એ શે એ સહુરદાર, જાન ખીચ જેતે હે.
માગે ના મરદ જાગ, મરદ જામ માગે નામ;
મરદાકુ મરદ દાન, મના મના દેત હે
કહત હે કથાણુ ! ! જુપ, માનીયે સુખણુ;
હમ મરદુ કે દાન માગ, મના મના લેન હે.

રાજા—સાચાસ, સાચાસ, બારોડાજી, પ્રધાનજી આ બારોડાને બે મામ
યાવતચદ્ર દીવાકર વસ પરંપરા ઇનામમાં આપો ? અને તે
નો લેખ તત્તવાર કરી ઉપર રાજ મોદર કરો.

પ્રધાન—બહુ સાર માહારજ ! (લેખ લખી ઉપર મેડર મારી બારો
ડાને આપે છે)

વિદુષક—નધાનુ યામ છે ! પશુ આ જા વરસ થયાં મળતી નોકરી
કર છુ પણ મારા ઉપર તો કોઈ દહાડો રાજ ખુશી થયા જ
નહા, એ પણ નસીબની બીલીદારી ! !

બોપાદર—મહારાજ ધારાજ બાહાર આપણા મામતા નગર સેઠ અને
તેનો મુનીમ આવ્યા છે, હુકમ હાથે તો આવવા દઉં.

રાજા—આવવા દો ! પ્રધાનજી ! નગર સેઠને માન આપીને ખુશીપર
મેસાડર્મ !

પ્રતાપચંદ્ર—નમન કરેછે) (પ્રધાન વગેરે ઉત્તર થાને મન આપેછે

રાજા—કેમ નગર સેઠજી, ખુશીમ હોવા !

પ્રતાપચંદ્ર—માહારાજ છુ તે ખુશીમાં પશુ,

રાજા—કેમ અડકા મવા ! તમાર જે મહેવું હાથ તે ખુશીથી કહે !

હુ સાંભળવાને તત્તવાર છું, કારણ તમે મારા પરંપરા મહા
માર ગણ્યાઓ છો,

પ્રતાપચંદ્ર-માહારાજ હુ શું કહું મારું નસીબ કુટુંબુ છે.

રાજા- { હે, હે, શું ! ! કોતો ખરા તમને જે દુખ હશે તે દુર
પ્રધાન- { કરવું એ હમારી ખરેખરી ફરજ છે, માટે એલાયક કહા,
તમને શું દુખ છે !

પ્રતાપચંદ્ર }
મુનીમ } ગાયન.

(રામ, ફરીયાદ ફરીયાદ છે રાવજી)

ફરીયાદ ફરીયાદ છે રાવજી, તમે કરો કાવે મુને રસાયણ;
છે પુત્ર મારો મદન જેનું નામ, હાલવા દીધાં મારી પુત્ર તમામ
નથી ઘેર રહતો હવે શું કરે, વમર મોતે હતો કાવે મર:
રહે છે તે નીચે ગુણીકાને ઘેર, ફર્યાદ્યા છે રહે કરા કષ્ટ પેર:
અપાના રાજજી એ ગુણુકા કને, તો તો મુખ ચાપ નડી મને.

માહારાજ, હું શું કહું, નાનપણમાં એક પુત્ર હોવાથી
મેં ધણી લાડ લડાવ્યા. અન સ્વછંદે ફરવા દીધો, ત્યારે એ નકારા
મીત્રો માથે વેસ્થાને ઘેર જતાં સાંખ્યો, અને ધરમાંથી ફરીયાદો
જ્યાં રીંગેરે ચરીત વેસ્થાને ત્યાં લઈ ગયો ગામમાંથી મારી આવ્યો
ગઈ, ન્યત માદર મુકાયો હવે ગઈ કાલની એની સ્ત્રી વાપુરથી
આવી છે, તે જો આ પાત જાણશે તો માહા કલપાત કરશે, કામ્ય
તે ધગીજ સન્નુતી અને સતી છે. માટે મદાનામ મારું દુખ કાપા,
અને એ ગુણુકા પાસેથી મારો પુત્ર અપાવો, અટકીજ મારી ફરીયાદો.
રાજા-પ્રતાપચંદ્ર, ખેશા જલસાવો નહીં ! સૌ હાથેર સારા વાના કર-
શે. કેમ સાસ્ત્રીજી આને માટે શું કરવું.

સાસ્ત્રી-જુઓ રાજાજી સાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે પુત્રનં,

पंचवर्षा निळाढयेत् दसवर्षाणि त दयत्,

છોકરાને પાંચ વય સુધી લાડ લગાવવા અને પછી તેને હમે-
શા સારી શીખામણ આપી બાણવવો અને જો રીતસર નહીં
વરતે તો દસ વર્ષને થાય ત્યાં સુધી મારવો, પણ ખરો તેવી
રીતે નહીં થવાથી આ પરીણામ આવ્યું છે, માટે એમાં ખ-
રો વાકે તો માન્ય પીતાનોજ ગણાય, કે પુત્રને નાનપણમાં
વારે નહીં ત્યારે પછી મોટપણે આવા પરીણામ આવે,

પ્રતાપચંદ-ખરીવાન છે સાચાંજ આમાં પ્રથમ મારીજ જલ થઈ છે
નહીતો આવું પરીણામ આવત નહીં.

સારત્રી રાજન વેત્યા ઉપર વારંટ કાઢી પકડી મંગાવી છોકરો શહેને
સ્વાધીન કરાવે.

રાજન—પ્રધાનજ કાદવાળની મારફત એ કુંદકળાને અને મદનને વારં
ટથી પકડી મંગાવો ? અને એનો ઇનમાફ આવવી કાવ રાખો
કારણ આજે કચેરી ખરખાસ કરવાનો જખત થઈ ગયો છે ?

ચોપણર—કચેરી ખરખાસ આવતે કદમ નીધારખો મહેરવાન

(કચેરી ખરખાસ થાય છે બધા જાય છે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

છળહાસનું ઘર અને રસ્તો.

મરખીલસ—કેમ કુંચંદ, પેલાં મદન તો હવે કુંદકળાને ત્યાંજ પડ્યો
રહે છે ને.

કુંચંદ—હા, ત્યાંજ પડ્યો રહે છે, ત્યાં જ બહાર પણ મુકાયો પણ તમે
ખીજી જાણો છો, એની વહુ પરમ દીવસે આવી.

મરખીલસ—એમ કે !! પણ જમે તેમ આવ, એ મદન આપણો કુંદ-
કળાને ત્યાંથી પગ કાઢ્યો. માટે એને તો જોવો જ. કેમ

કુરચંદ તમારે શું વીચાર છે, મારો વીચાર તમને મળતો આ
લો ઇલદાસને ત્યાં આવો છો,

કુરચંદ—હા ચાલોની મેં પણ ઘેરથી એજ વિચાર કર્યો હતો કે
આજે એ ચાર દીવસ થયાં રંમ પાણી ઉડાવ્યાં નથી. માટે
આજે તો મમે ત્યાં જઈ સેહેલ કરવી.

મખીદાસ—ત્યારે ચાલો, એકાદ બાટની લો, અને થોડું ચનેણું લઈ
લો, એટલે ગસ છે,

કુરચંદ—હા, એ વાત તો ખરી, પણ મારા ખીશામાં તો એક પૈ
પણ નથી અને એકલજનું નામુ ચડી ગયું છે, તે હવે ધીર
તો નથી. માટે હવે શું કરવું.

મખીદાસ—મારે પણ હવણાં એમ જ છે, તે દીવસે જૈરીની ખંમ
ડી પેચીતી. તે હવે પુરા થયા. પણ ગલો દેવશંકરને ત્યાં
મારું ખાતુ ચાલે છે, ત્યથ ખાવાતું લે !! જઈએ એટલે ઇ-
લદાસ ઘણાંએ મંંગાવસે.

(બન્ને જણા ગય છે)

ઇલદાસ—(સ્વગત) ખીજ ઘણાંએ પુસ્તક વાંચ્યા ! પણ આ, કોક
શાસ્ત્રમાં તો ખરેખરી ગઝા છે. પદમણી કેવી હોય ! હંસ-
ની કેવી હોય ! ચીત્રનીના કેવા ગુણ, અને સંખગી તો આ
જે ઘેરઘેર છે, કેવલમાં પણ છે કે,

દોહરો.

રસીક પ્રીત્યા ખીન આતુરી, ગીતા પડે ખીન જ્ઞાન;

કોક પ દે ખીન રત્ન કરે, એ નર પ્રથુ સમાન.

એ વાત તે રાખી, કોક શાસ્ત્ર તો પાંચમે વેદ ગણાય છે,

(બારણાં ઠોકાય) એ કાણ છે !

ગપ્પીદાસ { એતો હમે છત્રએ, છત્રદાસ બાપ, બારણાં ઉધાડે,
રચંદ { ધોળે દાઢાડે પણ આમ બારણાં બધ કરીને શું
કરોછો. !

છગદાસ—હા રહો ઉધાડુ શું (બારણાં ઉધાડે છે)

ગપ્પીદાસ—પોટલું મુકે છે.

છગદાસ—એ શું લાવ્યા છે, માલ પાણી છે કે શું !

રચંદ—માલ છે, અને પાણી તો તમે મંગાવો ત્યારે,

છલદાસ—ડીક ત્યારે લો ગપ્પીદાસ લેતા આવો

(રૂપીઆ આવે છે)

ગપ્પીદાસ—(દારની બાટલી લેઈ આવે છે) લો લાખ લાવ્યો.

રચંદ—આવી જાઓ ત્યારે હવે વાર શું હામ લગાડવી.

(ત્રણે જણાં પીવા બેસે)

ગાયન.

(રાગ અંગ્રેજી.)

ઉડાવો રંગ આજ લાલ, છે મઝા મઝા;

છે મઝા મઝા, બહુ મઝા મઝા. ઉડાવો રંગ આજ લાલ,

રંગતો ઉડાવો આજ, ખાઓ સારા સારા ખાજ;

થેસ પછી માહારજ, છે મઝા મઝા. ઉડાવો રંગ આજ લાલ,

રવાદ ખુબ રંગમા, ને વળી છે ભંગમા;

મસ્ત બહુ જંગમા, છે મઝા મઝા. ઉડાવો રંગ આજ લાલ,

છલદાસ—કેમ તમે કંઈ નવા જુની સાંભલી કે !!

ગપ્પીદાસ— નરે લાઇ શું છે વળી કોની

છત્રદાસ— હકગ ઉપર પ્રતાપચંદ્ર સજને ફરીવાર કરી છે. તેને

આવતી કાલે કેસ સાંભળવા જવું હોય તો કાલે જઈશું,

રચંદ—સાંભળવા જઈશું પણ કુંદગાને ત્યાંથી મદનને લીધે આ

પણ પમ નીકળી ગયો માટે વખત આવે એનું કાટલું કાઢ્યા
વગર મને એન પડનાર નથી કેમ તમારી શી મરણ છે. એ
સાળાને તો ફેંકણ કરી નાખવો એટલે પંછી કુંદકળા શું
કરે છે તે જોઈશું.

ગધ્વીદાસ—મારો પણ એવોજ વીચાર છે, જો એનું કાટલું કાઢીએ
તો એની બેરીનું પણ કાંઈ થાય ! !

કુરચંદ—આલો ત્યારે હવે. કરવા જઈએ !

બધાએ—હા આલો (બધાએ જામ છે)

પ્રવેશ ૫ મો.

કુંદકળાનું ઘર અને દરબાર.

કુંદકળા—કેમ મદનલાલ, મેં સાંભળ્યું છે કે તમારે ઘેર તમારી આ-
ભુપ્રિયા આવ્યાં છે, મળવા જશો કે નહીં !

મદન—મારે ત્યાં શું કરવા જવું જોઈએ, મારી આભુપ્રિયા તો આ
મારે સામેજ બેઠી છે, (હસે છે)

કુંદકળા—પ્યારા, જેવો પ્રેમ રાખો છો તેવો હંમેશા રાખશો, તો પંછી
મારે દુનિયામાં બીજા કશાની જરૂર નથી !

મદન—પ્યારી, જ્યારથી તારી સાથે પ્રેમ બંધાયો છે. ત્યારથી મને બી
જી કસી વાત ગમતીજ નથી.

ગાયન.

રાગ (બરવાની હુમરી)

જો મન મોહિની રામા ન હોયે, તો બન પાર પડેજ નહીં;

જો મનમોહિની રામા ન હોયે,

દિધિં નયનની પ્યારી વીના આ, સંસાર સર્વ અસાર સહી;

જો મન મોહિની રામા ન હોયે.

કાઠીલ રવરની રામા વીના આ, આયુષ્ય સર્વ અસાર બધ;
જો મન મોહિની રામા ન હોય.

કાઠીની કુદ પ્રીય પ્રાણુ વીના આ, સંસાર સર્વ અસાર સહી;
જો મન મોહિની રામા ન હોય.

હાસી—અમ આરેબ !! સીપાઇઓએ આપણા ધરને ઘેરી લીધું છે
અને પુછે છે કુંદકળા ક્યાં છે,

કુંદકળા—પ્રાણુનાથ, જો શું કશું !! શા રણથી સીપાઇઓ આપણે
ત્યાં આવ્યા હશે !

સીપાઇ—(પ્રશ્ન કરીને) કુંદકળા કોનું નામ

કુંદકળા—કેમ શું છે માર નામ કુંદકળા,

સીપાઇ—મદન કોનું નામ !

મદન—મારું નામ.

સીપાઇ—ચાલો તમારા બન્નેના હાથે કોળદારો ફાટનું વારંટ છે,
માટે આગળ ચાઓ.

કુંદકળા— } પશુ શા મુન્હા બદલનું વારંટ છે. તે કશો કે નહીં
મદન— }

સીપાઇ—એ બંધુ ત્યાં સમગ્રમં, ચાલો આગળ ચાઓ. (બીજા સી-
પાઇને) આ લોકોને હાથ કડી નાંખો.

બીજો સીપાઇ—(બંને હાથે કડી નાંખે છે.) ચાલો આગળ !

મદન—ચાલીએ છીએ, એમ જાણે કરે છે !

સીપાઇ—(આપખો મારે છે) સીધા સીધા ચાલજો નહીં તો વળી
બીજો પકશે.

કુંદકળા—

ગાયન

(રામ બારબારીરે.)

પ્રાણુ ખ્યાગરે, આને શું કેવાય

ઉઠે જુગ રહ્યમાં જાય:

રામજીરે આ માટે બોલા

બધે બાંધીરે પકડીને મંગારે.

મુલ—શું મુલો ક્યો મેં બારે, તેનું રામજી શું વારે;

બધેન બેઠી છે શું વારે, શું થામેરે પ્રાણ તમારે પ્યારે

પ્રાણ તમારે, આતે શું કેવાય:—હોં મુજબ

મદન—પ્રાણ પ્યારીરે શોક શું કરવા વારે;

મને પ્રેમ વચન મીઠા મારે;

મુજ હાથેરે છે, જો, બેઠી બારે.

સીપાઈ ડરે જોતી ગારજ મારે,

મુલ—હું વળીક કેરો તન, મને લજ્જા આવે છે મન;

હું બચ્ચુરે અતી ઘણેર ધન, હું મોટા કેરો તન.

પ્રાણપ્યારીરે શોક શું કરવા વારે, મને પ્રેમ વચન.

સીપાઈ—ચાલો હવે વાર લાગે છે (બન્નેને લઈ જાય છે)

અંક ૫ મો.

પ્રવેશ. પરેલો.

મુર્ચપુરમાં રાજાની કચેરી.

પ્રથમ ૧—માહારાજ આજે કુંદકળા વાળો કેસ આપે ચુકવવાનો છે હું

કેમ હોય તો રજુ કર ?

રાજા—પ્રતાપચંદ્ર હાજર છે ?

પ્રધાન—હા માહારાજ હાજર છે.

રાજા—પ્રધાન ! કુંદકળા, મદન, પ્રતાપચંદ્ર, વીજેરને બોલાવો !

પ્રધાન—(બોલાવેને) જા બધાને હાજર કર !

મોખર- (બધાને હાજર કરે છે)

પ્રધાન-પ્રતાપચંદ્ર ! તમારી શી હકીકત છે તે માહારાજને રોસ નહોતો ?

પ્રતાપચંદ્ર-માહારાજ ધીરાજ ! મારી હકીકત આપને મેં રોસન કરે
લી છે, હવે આપ જે પુછો તેનો જવાબ આપવાને તકમાર છું

રાજા-પ્રધાનજી ! મદનને પુછો કે તુ તારા આપને ત્યાં નહીં રહેતાં કે
હકળાને ત્યાં કેમ રહે છે.

પ્રધાન- (મદનને પુછે છે) કેમ મદનજી તમારું નામ કે ?

મદન-હા સાહેબ !

પ્રધાન-તમે તમારા આપને ત્યાં કેમ રહેતા નથી ?

મદન-મારે ક્યાં રહેવું અને ક્યાં નહીં રહેવું તે જાણનામાં હું સ્વ
તંત્ર છું સાહેબ.

પ્રધાન-ખીજી તીજી વાત જણાવો, અને સીધા જવાબ આપો ! કા
રણ તમે એક જાન હાનના પુત્ર છો, જેથી તમને માન પુર્વ
કે પુછવામાં આવે છે. અને માહારાજ પણ તમારે માન જાળ
વે છે, માટે ખરે ખરી વાત હોય તે કહી દો !

મદન-આ જાનત પ્રથમ કુંદકળાને પુછો તો સારી વાત છે, કારણ
કું વચનથી બચાઈ ગયો છું

પ્રધાન- (કુંદકળાને) કેમ કુંદકળા, તને ગામમાં વસવા દીધી ત્યારે
આવા સારા માણસોના ઓકરાને રસાવી તેની આખર પાવમા
લ કરાવે છે કે, એમ આ મદનને તે કેમ ધરમાં રાખ્યો છે !
રાજા સાહેબનો કુકમ છે કે, હવણા ? હવણા એને એના જા
ને સ્વાધીન કરી દે. અને જો અત્યાર પછી આવા કૃત્ય કર
વામાં આવશે, તો તને તુરંત ફેસ પાર કરવામાં આવશે !

કુંદકળા-સાહેબ મારો તો ધધો છે, એટલે એમાં મેં કાંઈ કુંદક
કર્યો નથી. એમ કુંદકમજી છું.

અધાન-બસ ખીજી વાત જવાદે રાજ સાહેબનો હુકમ છે કે હવેથી
જ મદનને એના પીતાને સ્વાધીન કરવો પડશે !

કુંદજા-

ગાયન.

(રામ-સુલો દોસ્તી તપ્ત થર નાર.)

સુલો અધાનજી, કહું સાચી વાત;	મદન કેમ હવે મુકુંદ,
કરો કરવી પટે મમ ધાત,	મદન કેમ હવે મુકુંદ,
લાગી એ થું. ખરે હો જગત,	મદન કેમ હવે મુકુંદ,
સોખુ એને મે, નન, મન, ધન,	મદન કેમ હવે મુકુંદ,
નથી અન્ન પ્રાપ્ત થું, મારે પ્રિત,	મદન કેમ હવે મુકુંદ,
હોકુ મદનને એ થું, મારી રીત,	મદન કેમ હવે મુકુંદ,
પરી પ્રેમ તણી શક, ખાસ,	મદન કેમ હવે મુકુંદ,
કીધો અંતરમાં, એણે મમ વામ,	મદન કેમ હવે મુકુંદ,

સાખી.

મુકુંદ નહીં હું રાયજી, એ મમ જીવન હાગ;
જીવુ નહીં હું એ વિના, એ મુજ આજ્ઞાધાર.

રાજ-એ નાર દાયકું સાંભળવાને હું ખીલકલ પ્રુશી નથી. માટે
તને ખીજી વાર કેવામા આવે છે કે જો તારે જયવું હોય તો
મદનને એના પીતાને સ્વાધીન કર નહીં તો તને સખત રાજ
કરવામાં આવશે !

ગાયન.

રાજ-(કરોધા વેશમાં) (રામ દોસ્તી તપ્તનો)

ખરે કુંદજા કહું જાત, તને હવે નહીં મુકુંદ.
તારે નહીં મજ તાતને જાત, તને હવે નહીં મુકુંદ.
તારે આવ નન્નુ છે મંડળ, તને હવે હું નહીં મુકુંદ.
તેની સોખી હું તો વશીકનો જાણ; તને હવે હું નહીં મુકુંદ.

તારા કપાલુ હું નાકને કાત, તને હવે હું નહીં મુકરે,
 તારા ઉતાર હું તો બબ્બીમાન, તને હવે હું નહીં મુકરે.
 કહી સમજાવિને તને વાત, તને હવે હું નહીં મુકરે.
 તેઓ માનતી નથી કમળત, તને હવે હું નહીં મુકરે
 કુંદકળા—(નમન કરીને) માહારાજ આપ કરોધ સમાપો હું તમા
 રા હુકમ પ્રમાણે કરવાને તમયાર છું,

રાજા—સોંપી દે ત્યારે, પ્રતાપચંદ્રને, એના પુત્રને ! પ્રધાનજી ! આ મ
 કનને પ્રતાપચંદ્રને સોંપો ! અને કહેશે હવે પછી જો આ
 કુંદકળાનો સંગ કરેલો જોવામાં આવશે તો સખત નજા કર-
 વામાં આવશે આ વખતે તો તમારા પીતાની અજ્ઞાતને લીધે
 બચરા પામ્યા હો, હવેથી બચશે નહીં કારણ તમારે જોતને
 નમરના બીજા છે. કરાઓ પણ બગડે માટે તમને રાખામણુ દે
 વામાં આવે છે તે પ્રમાણે ચાલવું !

પ્રધાન—(કુંદકળાને) જો કુંદકળા હવે પછી તારા સમગ્ર હમારી
 કચેરીમાં ફરીયાદ આવી. તો તને સખતમાં સખત સજા કે
 રવામાં આવશે, જા તને રજા છે,

રાજા—(પ્રતાપચંદ્રને) પ્રતાપચંદ્ર, આ તમારા પુત્રને ઘેર તેડી જા.
 ઓ, અને જો હવે પછી નહીં સુવચ્છે તો એને દેશ પારની
 સજા કરવામાં આવશે ! એમ નકો સમજવું [મદનનેજોમદ
 ન આ વખતે તને તારા પીતાની સરમથી ઘોડવામાં આવે છે
 જુ હવે પછી હું મારું વચન ફેરવવાર નથી એ તારે નહીં
 સમજવું.

મદન—માહારાજ હવેથી હું મારા પિતાની અજ્ઞામાં રહીને તે જેમ
 કહેશે તેમ ફરીયાદ, અને આદલી વખત મારું કરો.

પ્રતાપચંદ્ર—માહારાજ પીરાજ આપે મારી આમદ બ્યાનમાં મુખ્ય

ખાનગી રીતે ઇન્સાફ કરી માગ પુત્રને મને સોંપાવ્યો, તે મા
ગ ઉપર ધણીજ કૃપા કરી છે, હું આપનો સદા આભારી છું
માદારાજ.

રામ—(પ્રધાનને) કેમ આજે કંઈ ખીજો કેશ છે ?

પ્રધાન—ના માદારાજ.

વિદુષક—મહારાજા ધીરાજ ! ! મારો એક કેશ ચુકવે તો સાર,

ગગન—તારી શું ફરીયાદ છે ! તે કહે જોઈએ.

વીદુષક—

ગાયન.

(રામ । કટાનની ચાલ.

અંગુળ સંધિજો તે માદારાજ, કેતા આવે છે મુજને લાજ,

નારી પરખ્યાં બંધુ આજે, પણ સુખે નહીં ખવુ ખાજે,

હો વહલાં અગાધારે વાજે, મોંઘ જોતા ડાકણ લાજે,

છોકરા ઉપાંત ખાવા માગ, દાડકાં ત્યારે તેનાં બાજે.

ગરીબ વાળુ. પાણી પીવાની જોતા ગાળુ.

વાસણ એમાં હું અજવાણુ, પચારીખાના વિટા ગાળુ,

પછી મોટેથી બુમો પાડુ, ત્યારે હોંટો કવનુ ગાડુ;

દેખી ખાદ છે ધરનુ પાડુ. અગ દામે છે ભેસયી જાડુ,

પરણો એની નૈનમ નારી, સોભા ધરનાં દીસ બારી;

એ બેરોએ દુઃખ મુજ બારી. ઇન્સાફ કરો મુજ મન વિચારી.

રામ—વિદુષક તારો ઇન્સાફ એટલોજ કે એ પન્ને રાડોને ખુબ મું
ઠાપાક બમાડવો એટલે પામરી દોર થઈ જશે,

વિદુષક—માદારાજ હું એકલો ને તે એ એટલ હું જો વધારે એ
છું બેસવા જાઉં તો હજુ ગુંદાપાક ખાઉં માટે માદારાજ ?
મેં તા મુનીવરત લાધું છે,

રામ—જાણ તારો ઇન્સાફ તે તારે હાથેજ કરવો છે, એટલે હવે કંઈ
કરવાનો બાકી નથી.

પ્રધાન-માહારાજ વખત બહુ થઈ ગયો છે,
 રાજ-હા ! ચાલો કચેરી બરખાસ્ત કરો !
 ચોપદાર-કચેરી બરખાસ્ત આરને કદમ નિવાળ્યો મેહરમાન, શ્રી
 સુર્યપુરાધીસ માહારાજ ધીરાજને ! મળી ખમા,
 વિદુરપક-વીરુપક માહારાજ ! ધોગતને ! મળી ખમા, બંદ પશુ
 રાજના રાજ છે ? તો રાજ બધાના પ્રમાદ કરે છે પશુના
 બંદાએ કેવા વમળમાં નાખ્યા, બાકે જ્ઞાન વરના સાંધા ત્વ
 વળી બે ક્યાંથી ? છોકરાઓ તો પડેલાના કામ તેજ તો !
 બારી પ્રમાતો છોકરામાં, અને બેનમાં નહ બખતાજ !!
 રાજ પશુ શું જાણશે કે મારામાં આરતું પાંડી છે ? શું આ
 બંદા કંઈ કાચા છે, બાહાદુર બાવા બાહાદુર. (એમ કહી પો
 તાનો વાંસો મોઢા નાસી જાય છે)

પ્રવેશ ૨ જો

પ્રતાપચંદના ઘરમાં મદનને સુવાનો ઝોરડો.

હીલાવતી —

ગાયન.

(રાગ) ગજલ અમર હમ બાગના ફોને,
 આવો ખ્યાલ બેસો બહાલા. (૨) નિલાવો પ્રેમ તમે હાવે,
 ઘડી ઘડી શાદ કરતી હુ, બોલાવો મુજને જાવે (૨)
 રમો હયા પ્રેમ બેહેરીમાં (૨) સદા જતોને મુજ બહાલા,
 નિલાવો પ્રેમ હવે મુજથી, કર કું તો કહાવાલા, (૨)
 મળો મુજને સદા હાસી, (૨) પુરો આજા હવે મારી;
 સદા રહો નાથ સંતોસી, ઘરી ધારજ અતી બારી, (ફોર)

મહન—

ગીતી.

નહિ બોલ તું નારી, બાણી તરી અપણી પનરાજ ;

મીઠું બેલી મુજને, કરવા પારે તુ તો ખરે રાજ.

શીલાવતી—પ્રાણનાથ ! હું તમને હંમેશા મારા અંતઃકરણમાંથી ખસ
વા દતી નોકોતી. તેમજ મારા પાંચેરમાં હંમેશાં તમારા તેમ
ની રાહ જોતી હતી. અંતઃ પ્રાણનું તેજા આગ્યો એટલે તુરત
હું અહીંયાં આવી છતાં પ્રાણ પતી જો હંધ મારો અપરાધ જ
જો હોય તો મને માફ કરો ! અને મને સદાએ તમામ મળો,
મહન—તારે મારી સાથે બીલકુલ પંચાતી કરવી નહીં, તું તારે ર
રા ને હું મારે રરતે, મારે તાર બીલકુલ કામ નથો તુ મા-
રાથી દુર રહે, નહીં તો પછો મારાથી કાઢ જુડો નથી.

શીલાવતી—પ્રાણ પતી આ કાસીનો શું અપરાધ છે કે મને અ-
મ કરો છો ? (કાસીને) શું બહાલા માકારાથી રીલાવા છે
કે શું ?

મહન—(ગુમ્સામાં) તને એક વાર કહું તે માનતી નથી કે ! ખબ
રદાર જો મને બોલાવ્યો તો, તને એક વાર કહું કે તારે
મારે અને એમ નથી, મારે આવી અજ માણથી;

શીલાવતી—

ગાયન.

(રાગ પીતાજી આ કાપ તમે શો કર્યો.)

સ્વામીનાથ આ શુ વદો છો તમે;

શદા નારી પોતાના પાછથી રમે,

કરો કેમ અળગી તે મુજને કહો.

વગર દોષે, સાને આ દેહને દહા,

કરો માફ મુજને, જે છુલો મધ;

તમારા વગર રહુ ક્યાં કુતો જઈ,

કરો મ્હેર સ્વામી આ દાસી પર,
સ્વામી બચો તો તો આ, દાસી મરે.
ગાયન.

મહન—

(રામ ઉપરનો)

કહું તારી પુજને હું વાત ખરી:
તારી સાથે જાણે નહી મુજને જરી,
તારે માટે મારી ગઈ આખર;
હવે કેમ પડે તુથી પાપર,
પીતા મારા મુજથી જે રેશે કાર્યા;
તેના નિશ્ચે બાણું હું તેંતા કર્યા,
બાંધે બંધ લગ્યા કચેરી મહી;
અધુ તારે સાર એ સુધલું બાધી,

મારી આ પડના કાકા કરાવ્યા ! મારી બહારી કુંદકળાને અને મ
ને બંધ બાંધી કચેરીમાં બાંધ્યા ! રાજા પાસે મારો છતસાફ કરાવી,
કુંદકળાને લઈ કચેરીમાં અપમાન આપાવ્યું ! અને હવે મારી સાથે
પ્રીત કરવા આવી છે ! જા બાંધી ખસ ? હું આ ઘરમાં કદી રહેવાનો
નથી. તેમજ મારી પ્યારી કુંદકળાની પ્રીતી તોડીને તારી સાથે પ્રીતી
કરવા માગતો નથી ! નાંટે આ ઘરનાર માલ મીઠકનની મારે કસી દ
રકાર નથી હું તો આ ચાહ્યો હવે રાજા કે રાજાનો બાપ આવે તો
પણ પાછો આવનાર નથી ! ! આ ગામમાં રાજા નહી રહેવા દેતો બીજા
પણ ગામ છે ! ગમે તેમ થાઓ પણ કુંદકળાનો પ્યાર તોડનાર નથી
નથી ને નથી. આ હું તો ચાહ્યો.

(ગાય છે.)

લીલાવતી—પ્રાણનાથ ! ! તમે જે અધુ કહ્યું નેમાંતું હું કશું બાધ્યતી
નથી ! હું નિરપલખી છું ! મારા ઉપર શાને માટે ધુસે થાઓ
હો, જે હું આ માહેલી કંઈ પણ વાત બાધ્યતી હોઉં તો ત

મે કા તેના માગન ખાઉ, સ્વામીનાથ! આ કારી ઉપર કૃપા કે
શે કૃપા કેમ, હે બમવંત. મે શો તારો અપરાધ કીધો છે કે
તુ મારી વારે ધાતો નથી ? હું નિરદોશ છું ? તેનો સાક્ષી તુજે
સ્વામીનાથના મનમાં મારે માટે આવા વિચારો આવશે એમ
હું ખાલકુલ ગણતી નહોતી ! ! (એમ કહી મદનને ખાજવા
ગય છે) (મદન પારણાં ઉઘાડી ચાલ્યો ગય છે)

ગાયન.

(લલીત બંદ)

અરર ! ! હે પ્રભુ શું હવે કરે. વગર મોતથી હુંજ તો મરે;
ધરતી ના મનં માર્ગ ખાપજે, દીનાનાથ તું કષ્ટ દાપજે.
પત્ની રીક્ષાને ચાલી તો ગયા, અરર માદરી આવી નહી દયા
સ્વપુર ગળણશે મહેરા ખરે: વગર મોતથી તેજ તો મરે.
શી દયા દવ મારી તો કરે દાન પિયોગમાં શી રીતે જને:
કરે ઉપાય તુ પાપીના પ્રભુ, ખરો ઉતારજે કુંદનો વિષુ.

પ્રવેશ ૩ જો.

કુંદકાનાનું ઘર અનંત રહેતો.

કુંદકા—મદન વગર તો ખાલકુલ એન પડતુ નથી; હવે એ ક્યા
રે મળામે ! ! ગમે તેમ થશે પણ મદન આવ્યા વગર તો ન
હી રહે,

દાસી—આજ સાહેબ જુઓ ! જુઓ ! આજ પારણું ઠોકે છે પાંચોતો
મદનના જેવા છે ! !

કુંદકા—જા જા, બહેલી જઈને પારણું ઉઘાડ. જા, બહેલી જા !

દાસી—આ, ચાલો ! (પારણું ઉઘાડે છે. અને મદન આવે છે)

કુંદકજા-આવે વાહણ, (એમ કહીને બાત્રી પડે છે. તમારો

વિયોગ હું બીલકુલ સહન કરી શકતી નથી ? બહાલ ! !

મદન-મારે પણ તેમજ છે ? શક મારી જયડી મીઠુ મીઠુ બોલોને
મને ભરમાવવા આવી, પણ આ અંદા કંઈ તારો પ્રેમ જ
લે ખરો ?

કુંદકજા-હાલા જેવી રીતે પ્રેમ નિભાવે છે, તેવીજ રીતે નિભાવી
આ ઘસીને હંમેસ આપરી ગણીને નીકળે શો

મદન-જેને તેવા સંકેટમાં આવી પડીશ પણ હું તને કદી પણ
છેડનાર નથી. એ તારા મનમાં તું આવીથી મનજો, તારા વ
જર મને જરા પણ એન પહો નથી, કદાચ આપણા ઉપર રા
ખના કંતરાજી થશે તો બીજો મામ જરૂર ? ?

પ્રવેશ ૪ થો.

પ્રતાપચંદ્રની હવેલી.

પ્રતાપચંદ્ર-(પોતાની આંખો પ્રત્યે) કેમ લીલાવતી ઉઠી કે નહી ?

શુભવંતા-જેની કમળા ? તારી બાબી ઉઠો કે નહી ?

(કમળા લીલાવતીને ખુમ પડતી તેના ઓરડા તરફ જાય છે)

લીલાવતી-(કુદરતી ભરતી) આ નાના બાપ શું કાજો ?

કમળા-કેમ ! ! રડોછો, મારો ભાઈ ક્યા ગયો ?

લીલાવતી-તે તો બપોથી ગયા. ! ! ત્યાં પાછા આત્મા ગયા ?

કમળા-ક્યાં ગયા ?

લીલાવતી-ચાતના (જન્મે જ્યાં શુભવંતી પાસે આવે છે)

શુભવંતી-કેમ લીલાવતી શું થયું ?

લીલાવતી-(કરમાઈને) સાચું કું શું કહું ! તે તે ચાતનાજ આ-
ત્મા ગયું,

ગુણવંતી—નસીય માર' ને તાર' સાથે.

કમળા—મા, હવે શું કરીશું, પ્રતાપચંદ્ર આવે છે)

પ્રતાપચંદ્ર—કેમ શું છે ?

ગુણવંતી—એનો જેતુ તેજ, વળી બીજુ શું, ભાઈ પાછા ગયા,

પ્રતાપચંદ્ર—(નીલાસો નાંખાને) હવે શું કર, છેત્રો કપાય રાગ
પાસે જરાનો હતો તે પણ કરી ચુક્યો, હવે તો બાપણું ન
સીય, જે થાય ને ખર ! !

લીલાવતી—સસરાજી જો તમે અને સાસુજી મને રજા આપો, તો હું
જાઉં ! ને એમને ગમે તે રસ્તે સમજાવીને આવું,

પ્રતાપચંદ્ર— { બહુ સાફ, તું જાહાં છે તુ ગમે ને મુક્તિ કરીને આ-
ગુણવંતી— { બી શકશે, એવી મને શાંતિ પણ ખત્રા છે, મટે હશે
મન્ને જણા તને ખુશાથી રજા આપીએ છઈએ.

લીલાવતી— ગાયન.

(રાગ વલ્લભરાગો)

જમે સાંભળો વડીલો મારા હું ગુણ જતાવું મારા;

એ વેસ્થા ગુણ અપારા, હું ગુણ જતાવું મારા. ૧

હું રૂપ પલટીશ જ માર', નવ લાગે કુળ નહાર;

મન માંડી કુ એતુ ધારે હું ગુણ જતાવું મારા. ૨

આહ માળન મન વોચરી, લામ કરવું અતીશી ભારી,

કરે કુંને તારો તારફ, ગુણ જતાવું મારા. ૩

પ્રતાપચંદ્ર— { મુક્તો તો ઠીક છે,

ગુણવંતી— {

કમળા— ગાયન.

(રાગ રાગ વાત કહું છું સાચી.)

આજી જાત કહું છું જા. ન. જા. હું સાથે તારી હું;

આવું સાથે તારી હું, આવું સાથે તારી હું—ભાભી વાત કહું હું સાચી
 નારી તપ્પ એ કાઢાવે છે, વેસ્થા, જાન કાળા,
 કુપાય કંઠે તેનો નિશ્ચે, કહું છું સાચી વાત—ભાભી વાત કહું છું સાચી.
 વશ ધરવા આવી આવી છે. ડગવી એ કમ જાત;
 બળે જાળ મુજ અંતર ભારે, કહે હું જાણે વાત—ભાભી વાત કહું છું.
 સીંઘવતી નાનો બાહ તમે મને આધેથી એ રાહતું ધર ખતાવજો
 એટલેજ બહુ છે,

કમળા—ખરે ! હું પણ તમારી સાથેજ આવીશ,

હીંસાવતી—ત્યારે તેમ કરો અને કંઈ દરકત નથી,

પ્રતાપચંદ—મેં કમળા તમે બન્ને જાણો છો તે ઠીક છે ? પણ 'મુ

બ શમા નિ કામ કરજે કારણુ જો રાંડ બહુ કમળા છે,

મુશ્વતી—હા ખેતો શમાલીને કામ કરજો,

હીંસાવતી—(તમારે કંઈ ફાંફર કરવા નહી, હથેર કરશે તે ખરં,

કમળા—

('બન્ને જાણીયો જાય છે) (હીંસાવતી માગન ચાલે અને ક

મળા તેની સખા થાય છે.)

હીંસાવતી—સામુદ્ર હું જાઉં છું કશી વાતની ફોફર કરશો નહીં હું

આપણા કુળ ધર્મે પ્રમાણે વર્તણ આપણને હીંસા નહીં લાગ-
 વા દર્શ.

કમળા—પાંડુ હું ભાભીની સાથે જાઉં છું અને તે કેશે તેમ કરા
 શ તમે કાંઈ વાતે ગમતશો નહી.

પ્રવેશ. ૫ મો.

કુંડકળા: હું ઘર અને રસ્તો.

કમળા— ભાભી તું તો જાણે માળજી ! જેવી દેખાય છે ને,

લીલાવતી—શું કરીએ એ પાત્ર એક વખત છે જેથી માળાણ બ
નવું પાત્ર છે એ રાંડનું ધર કેટલેક છે તમે મને આધેથી બ
તાવળે અને થોડે દુર ઉભાં રહેજો,
કમળા—પેલુ દેખાવ પણ હમુ જરા દુર છે હવે થોભો આજ ધર,
ગાયન.

(રાગ મેરાગમ કાતરાના)

જુઓ બાબી હમારી, દાશે છે બારી, ઉભા તમારા સ્યાંમ,
વેસ્થા છે કેરી, બુઝ્યુ જેવો, તે શું મોયા છે કામ—તીશે છે બારીડ.
જેજો વીચારી, જાણ ન થાય, કરજો મંબાળી કામ,
જાણે નહીં તે જુકની તમારી, ધરજો હવે લામ—તીશે છે બારીક.
જુઓ વાન વિચારી મન હુ ધારી, ઉભા તમારા સ્યાંમ,
લીલાવતી—કદા કોક નરી હવે હું જાવેલુ તમે અડીયાજ ખેસ જો?
કમળા—હા ! હું અડીયાં ખેસુકું, તમે સુખેથી જાઓ અને કામ
કરો,

(હાથમાં પુલની છાંય લઈને લીલાવતી જાય છે,)

લીલાવતી—(વેસ્થાના ધર આગળ)ગાયન.

(રાગ રસીયા મુને જવા દીજે.)

હારે કોઇ પુરુષ સુગંધી લીજેરે, કોઇ પુરુષ સુગંધી લીજે,
જાઇ જુઘને મોગરો મરવો, ગુલાબ ગુલાલા લીજેરે—કોઇ પુરુષ
રજમાં રસીયા, બમર અતીશે, કમળ સુવાસી અતીશેરે—કોઇ પુરુષ.
છેલ છેગાળા હોય જે બારી, તે મુલ મુજને દીજેરે—કોઇ પુરુષ.
મન—(બારીયેથી) એ માંલણુ લાવ ! જોઉં તારાં પુલો કેવાં છે !
લીલાવતી—લેવાં હોય તો નીચે આવો ! હું કંઈ ઉપર આવવાની નથી

મહન—(તેનું ૧૫ બોધને) ગાયન.

(રામ, વૈદ્યની વનમાં વલવલે;)

કેવી દીશે આતો સુંદરી, પુષ્પ એને હું વાત,
વહન મનોહર એહનું, માલવ્ય કરી એ જાત-કની દીશે આતો સુંદરી.
વેચે છે પુલ્લ કરી કરી, હશે એનું શું મુલ;
પરેષ્યા વગર આવી પ્રેમદા, થાય જનમારો ધુળ-કેવી દીશે આતો.
મુલ પુષ્પ એના પુષ્પના, લઈ યોગ્ય હું આજ;
લાલચ હિં ભોભાવને, જોઈ સુધરે છે કાળ- કેવી દીશે આતો સુંદરી
મહન—ઓ, પુલ્લવાળી: લાવ, જોઈ, તારાં પુલ્લો કેવાં છે ?
લીલાવતી—તમારાથી એ નહાં લેગય ? ! અને મુલ પણ નહીં ખ
રચાય, એ તોમોલ્લં લોકને કામનાપુલ્લ છે, તમે શુ લેવાનાહતા?

મહન—

ગાયન.

પુલ્લ વાળારે, પુલ્લ લેવાં છે મારે, તુનો મનમાં મને કોણુ ધારે;
તારા પુલ્લની રે શુ છે કીમ્મત બારે, લઈ એવાં હું વારે વારે.

હલ.

હું મોટા કરો તન, તું શું સમજે છે મન;
તુ માએ તે આપુ ધન, તાર નાનુરે કરી કદ પરચન—પુલ્લવા.
લીલવા.—શું હજારે, પુલ્લની કીમ્મત બારે,
નહીં + એ એ વારે વારે;
કોણક રમીયારે, એ પુલ્લ લેવા ધારે;
લમે શું લેશેરે, અનના મરહું બારે.

હલ.

મારાં પુલ્લ પણાં છે મોલા, નહીં મળસે એતિ સોધા;
નથી એ કંઈ પાસના ઝોલા, તમે લેતાસરે હાથ કરી એ સોધા.

મદન—સુણ માજીદારે, વદન મનોહર તારું;

તેણે ચીત કર્યું છે માર,

તાર મોહવું કામલુગાર,

એવું મન વગેરે હું ધાર.

હૃદય.

કે નામ તું તારું નારી, ક્યા મામ વિશે રહો નારી;

છે પરણી કે કુવારી, ગુણવતીરે સાચું મોલ વિવારી—સુણ મા

લીલાવતી—નામ મારું સુદર છે ઊગાળા

મુજ અંતરે અતી ધણી છે ઊગાળા;

રહું મુખં પુરે હું મો ભાળા.

હું પરણીરે, વટપુરમાં રખાળા.

હૃદય.

કેમ પુછો છો નામને કામ, શું છે મારું તમારે કામ,

હું સમજી વાત તમામ, નવ થાસેરે ધારો છો તે કામ ના

(લીલાવતી જવા માંડે છે, મદન જાળ પકડી ઊભી રાખે છે)

લીલાવતી—બહુ ! ! આમ શું કરો છો ? પેલી વેસ્તા જોસે તો

વેમાસે. માટે છોડી દો, જવા દો મને,

મદન—ધારી ! ! તાર મનહર મુખ જોઈને હું મોહવાણમાં સપડાઉ

મરો છું ! માટે એકવાર તું તારા અપરનું પાન કાઢવ ! !

લીલાવતી—આ શું મોલો છો ! સરમ નથી આવતી. તમે ને હ-

મારી સાથે સોજો, તમે તો આ વેસ્તાના વિહારી કેવળ. ! ! !

મદન—નાના આજથી હું તારો મધ રહેવાની પ્રતીક્ષા બઢું છું !

લીલાવતી—જો એમ હોય તો આપો વચન કે આજ પછી તારા લી-

વાય દુનિયામાં બધી આ મેન સમજવ

મદન—એ આ વચન, હવેથી તારા સીરાય આ દુનીયાની તમામ સ્ત્રી
ઓ મારે માં મેન, જનાજર છે, બેલ હવે કાંઈ ?

લીલાવતી—હું તારું ત્યાં જવું પડે,
મદન—મથુલ,

લીલાવતી—હું મોકલું ત્યાં જવું પડશે,
મદન—હા,

લીલાવતી—જુઓ પાછળથી પગલાંમે ? વેસ્થા યાદ આવશે ? મારે મં
ને મારે જગા દો, તમારો બરેસાં. તમે તમારી ઘરની સ્ત્રી
નહી નહીં થયા. વેસ્થાના નહીં થયા, તા પછી મારા શી રીતે
થશે. વતી કામ માગથી સારા મલ્લશે, એટલે વતી તેના થક
જસા, મારે મને માફ કરો અને જગા દો ?

મદન—

ગાયન.

(ગમ મદનનું સર ઘણું કાઠી)

વદન મનોહર તારં, પ્રેમ પ્રીયા વદન મનોહર તારં. (ટેક)

મલ મુલાવતી જણનાં કરના, દેખાં મન તો છે માત્ર—પ્રેમી પ્રીયા,
મૂંઝ લોચન સમ આખડી તારી, નાક કિમુંકમું પગર—પ્રેમી પ્રીયા વ-
લુગલ ગીંગી સમ, સોભે ઊરપર, પપલર પ્રેમને તાર—પ્રેમી પ્રીયા
કહલી સમ તુમ જંગ ખીરાજે, કડી કેશરી પરવાર—પ્રેમી પ્રીયા વ,
અવસા મનનું પાન કરાવી, માન કહું તું માર—પ્રેમી પ્રીયા વદન મ-
લીલાવતી—અરે ? આમથુ કરોજો આવા રહો ? કામ દેખશે ! !

મદન—તારે પુલતી કીમત શું છે તે તો કહે ?

લીલાવતી—(આંખ મારીને) તમે લીધું ? ? એ તમારાં કામનહી ?

મદન—તું કીમત તો કે ? તારા બધાએ પુલતી લખ્યું;

કુંકળા—(આવે છે) પુત્ર લેતાં તે કેટલી વાર; આ મલમલો વળી
કોઈ નવી જણાય છે,

મન—(માલવતીને) આ મનસાની શું કામ છે ?

લીલાવતી—એ મનસાની પાંચ મોઢોરો પડશે ! લેવો હોય તે લે
નહીતો મુકીએ.

કુંડળા—આ માલવ તો કાંઈ કમારી દેખાય છે ! ! મનસાની કામ-
તે તે એટલી હોય ! ! જા જા હમારે તો નથી લેવા.

લીલાવતી—તે તો હું પ્રયત્નથીજ કહું છું કે તારાથી ધારા મનસા
નહી લેવાય તમે શું લેતાતા લેવા વાળાતો ભુલજ હોય છે.

કુંડળા—જા જા રાંડ કમારી કમવાને આવી છે કે શું ! !

લીલાવતી—રાંડ તું, તે તારી મા, મોંમાંથી સમાવીને બોલજો શું તાર
જેવા બધાને બુલે છે કે શું ! !

કુંડળા—કેમ તું તો કંઈ બહુ મીઠજ કરે છે ને ! રાંડ વળી સાખી
બાળ દે છે, મને બોળાવે છે કે.

લીલાવતી—

ગાથન.

(સમ કાચી કાંઠાને)

કુતો બહુ તારી જાત,—વળીચારી તું વેસ્યા ખરિર;

તારી જમ જાહેર છે વાત,—

તું ના માલ હસમનો ખાય:—

તારી જાત, કમત કહેવાય:—

મને છેડીને નવ કાડે સાર:

બહુ વાત તારી તારોવાર:—

કુંડળા—જા જા નીચ માલવની જાત, કમારી કમવાને આવીર;

હમે જન બહુ દીનસત,—

રાંડ તું છે કાંઈ કમત,—

મહીજ, નહીતે ચાલુ વાત:—

તારી ટોરે દેવડુ દુલે લખ:—

તારા ખોટી ન'ખાવું કામ;—

મહન—તને કોણે બોલાવી આવ,—વદકણી વદવાને આવિર;

કુલ લેવાં મારે, તાર શું જાય;—

જેવા કુલ તેવું હોય મલ;—

વચ્ચે આવી. ઉભી જાણે સુજ;—

નહી સમજે તું કુલની જાત;—

જાણે માલજી તે કુલની વાત—

લીલાવતી—હો, આ કુલ, લાવો મોર,

કુંકળા—(રીસાછને ધરમાં જાય છે) જાઓ એ માલજીને ત્યાં.

મહન—પણ તમારો વિચાર શું છે. તે તો કહે,

લીલાવતી—ધરમાં જાઓ ધરમાં, વેસ્થા વડસે, તમારાથી શું થ—
વાવું હતું.

મહન—એમ કેમ બોલોછો,

લીલાવતી—તમે વેસ્થાના વેચાણ છો માટે,

મહન—ના ના,

લીલાવતી—

ગાયન.

(સમ ગીતી.)

વેસ્થા બહાલી તમને, પડીયા પરનસ, ખરે તમે જાવી;

તમથી નવ બોલાયે, વેસ્થા જુઝ્યું, મન વિસે જાવી

કુલની કામગીરી કેવી, કુલ લાખુ કું. તમપરથી વાસી;

લમહી પોરાદું, ખીતમ ચાલો, સાથ ખરે મારી

મહન—

ગાયન.

(સમ, જાણે સીતમકુ)

હીયો કાલ જાણે જે' તુજને ખરે,

એતે હવે જાણે, શું કેમે' હરે,

તજુ વેસ્થા આજે હવે નહીં બમે;
લાગ્યો પ્રેમ અગ્ની શી રીતે સમે,
આવું તારી સાથે હું તરે સદન,
રહુ હું સદા થઇ તારો મદન,

લીલાવતી—એતો ખર, પણ તમે પરણ્યા છો કે નહીં !

મદન—નેતુ તમારે શું કામ છે !

લીલાવતી—સ્નેહ, જાણવાને પુછુછું, ખરું કેની !

મદન—પરણ્યોછું,

લીલાવતી—તમારી કીનુ નામ શું !

મદન—લીલાવતી.

લીલાવતી—ત્યારે તમે મારે ઘેર આવો, અને કદાચ ત્યાં તે તમારી પ-
રણીયેત કાં આવી પાડ્યેયે તો,

મદન—તેની તારે શું ચીંતા !

લીલાવતી—ત્યારે વેસ્થા આવે તો !

મદન—આવે શું, આવેતો, મારે સાતને કાઢુ બારણે;

લીલાવતી—ત્યારે તમારી કી આ વેસ્થા કરતાં રૂપવાન છે, કે નહીં !

મદન—રૂપવાન તો ખરી,

લીલાવતી—ત્યારે તેને છોડવાનું કારણ !

મદન—કારણ કંઈ નહીં,

લીલાવતી—ત્યારે તે બીચારી તો પરણીને ચોરજ :બની કેની ! તમે
તમારી પરણીયેત કાંને તછને આ વેસ્થાને ઘેર આવી રહ્યા
! અને વેસ્થાને તછને મારે ઘેર આવવા તછમાર કયા છે,
તો વધી આર્ય કેરતાં કોઇ અધીક રૂપાળી તમને મળી આવે
તો તમે ત્યાં જોતા પણ આજો ખસીકેની ! મારે માર કોયે ?

તમે તમરે વેસ્થાને ધીરજ રહો, અને તમરો વિશ્વાસ આ-
વતો નથી !

મદન=નણી આમ કેમ બોલે છે. તું કહે તેમ સોમન ખાઈને કેવા
તકવાર છું કે તારા સીવાય હવે આખી જીંદગીમાં જો કોઈ
ત્રી ઉપર નજર કરું તો મને ચાર હત્યાનું પાપ હવે
કંઈ છે ? ?

લીલાવતી=એતો ખરૂં, પણ હું જાણું તમારી ત્રી લીલાવતી રોડ અને
તમને પાછા તમારે ઘેર જાણું લઈ જઈ તો તમે ખુશી
થાઓ ખરા.

મદન=તારે તું શું લીલાવતી છે !!! (આશ્ચર્ય પામે છે)

લીલાવતી=હું તો જાણું માલણ છું, પણ કદાચ એવું અને તો પછી
તમે શું કરો ?! વચન પાળો ખરા કે ?

મદન=મને હવે તું ખરેખરી વાત કહી દે, કે તું કોણ છે.

લીલાવતી=હું તો માલણ છું ?

મદન=ના, ના, તું જુદું બોલે છે, સાચે સાચું કહી દે, મારા તપેલા
મનને અતિશય અધીરું નહીં કર.

લીલાવતી=અરે ! ! પણ તમે તે કેવા છો, આમ જરા વાત કરી તે-
માં બાટલા મધા અધીરા થાઓ છો; તો તે કહી તમારા
સાચું બાવીને કહી રહે તો તમે મને પણ જુદી જાણો
ખરા, કેમ ?

મદન—

આયન.

(સમઃ મજલ.)

કહે નારી તું સાચું કહે, અને જાને તું તરકાવે;
તારી ત્રી જાત છે સાચી, લીધે આવેલ શું જાવે;
પરે છે જોય ખરે મુજને કહુ છું પાત કું તુજને;
કહે તું દીવ બોલીને, હવે લખખાવ નહીં મુજને,

લીલાવતી—

ગાયન.

(રાગ, વલ્લુખરો.)

કહું વાત કું પ્રીતમ મારા, તમે નેણુ તણાં છો તારાં;
તમે પ્રીત ખરી કરનારા, કહું વાત કું પ્રીતમ મારા. ૧
તમ મુખ ચંદ્રસમ નિરખી, ત્યાર થકી કું મનમાં હરખી;
તમે મુણુનિધી મુણુવારા, કહું વાત કું પ્રીતમ મારા. ૨
મેર્યા જન્મત બધુ ઠગનારી, તે શુ થાય તમારી નારી;
પ્રીત સારીના નહીં ધારા, કહું વાત કું પ્રીતમ મારા. ૩
તમે જાત વણીકની કહાવા, મન લોક તણાં લોભાવો;
થયા પરવસ કેમ અપારા, કહું વાત કું પ્રીતમ મારા. ૪
નાત જાત માતને નારી, કેમ બેઠા તમે વિસારી;
તજ્યા તાત તમે કેમ પ્યારા, કહું વાત કું પ્રીતમ મારા. ૫
જેથી બીક લાગે છે તમારી, તમે પ્રીત ધડીમાં બારી;
પ્રીત તણા શું એ ધારા, કહું વાત કું પ્રીતમ મારા. ૬
મદન-પ્યારી ! બસકર, તારા માર્ગે વચનોથી મને બણો પસ્તાવો
થાય છે ! પણ શું કરું, હવે કંઈ ઉપાય નથી ?
લીલાવતી ચાલે ત્યારે આજ તો કું જાઉં છું, કાલે પાછી આવીશ;
માફ કરજો શેફળ.

મદન—

ગાયન.

(રાગ, થવાનુ તે થાય સમઝ મન)

અંતર મુજ અકલાય સહુણી. અતર મુજ અકલાય; (૨)
મદન રદ્યમાં ધાવ કરે છે, સી રીતે સેવાય=સહુણી અંતર
રસાક પ્રાપ્ત, તુજ સાર આજે, મન મારું મુઝાય=સહુણી : અંતર
રદ્ય વિશે અકલામણુ થાય, શી રીતે કેવાય=સહુણી અતર
જાવા નહાં હૈ તુજને આજે, થવાનુ તે થાય=સહુણી અંતર

મારું સમ છે તું જને નારી, મુકા મને જો જાય=સવુણી મંત્ર
લીલાવતી=તમારી વાત તો ઠીક છે, પણ મને મારો પણી લાડે બને,
કાઠી મુકે તો પછી કેમ કરવું, માટે હું તમને કહું તેમ કરો
તો બધી પંચાતી દલે ?

મદન=સું કે છે બોલ તું જે કહેકરવા તઈયાર છું;

લીલાવતી=મામમાં કાઠ સાર મકાન લાડે રાખો ત્યાં આપણે સુ-
ખેથી રહીશું અને કાઠના પીડા પણ નહીં નહીં.

મદન—એ વાત તો ઠીક કહી એમ કરવામાં મને પણ કશી હરકત
રહેશે નહીં આજો ત્યારે હું મકાન રાખુ છું તું મને ક્યાં મલશે,

લીલાવતી—હું જરા જમને પાછી, તમે કા તો ઠેકાણે આવું.

મદન=પેલા સમિ પાનવાળાની દુકાન દેખાય છે, ત્યાં હું કબો રહીશ,
પણ તું જોઈ આપજો તો ? ? જે વાર નહીં થાય,

લીલાવતી—ધર રાખો, તેની સ થે વાસણ કશું અને બીજો જે જે
સામન ધરમાં જોઈએ, તે પણ લાવજો.

મદન—અરે, એતો બધું હું હવડા તઈયાર કરું છું.

લીલાવતી—ત્યારે હું જાઉં છું, (લીલાવતી જાય છે)

કુંદકળા—(હિપરથી) કેમ તમારાં ધન લેવાયાં કે નહીં, આજો ઉપ-
ર આવો, એ રાંડ તો લુચ્ચા છે.

મદન—તેતો મહ, પણ તું તેને માળ શા વારતે દે છે,

કુંદકળા—ઝાઝી, તમને તો તેનું બહુ દુઃખ લાગે છે ને, કંઈ લા
ડવો બતાવી મહ કે શું ?

મદન—મમે તેમ છે, હવે જવાદે એ વાત, મારે તો આજે બહાર
જવું છે, બધા દીવસ થયા ધેર ગયો નથી, માટે જરા
જમ આવું,

કુંદકળા—મેસો, મેસો, કંઈ જવું નથી, આજે નહીં કાલે જાઓ,
મહન—(મુશ્કારા) એટલે, હું કંઈ તારો વેચાણુ બેચાણુ કે મ
વું રોકે છે, (એમ કહીને જાય છે)

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સરીઆમ રસ્તો.

કમળા—કેમ જાણી સહી કે શાયાળ,

લીલાવતી—અરે, સહી, સીયાળ તે રોય કે! હવડે થોડીવારમાં
તમારા જામ પેલા પાનવાળાની દુકાને આવશે ! ! તે ઘર ~~ખાડે~~
રાખવા ગયા છે ?

કમળા - કેમ વળી ભાડાનું ઘર શા વાસ્તે, આપણુ આવડું મોટું ઘર
છે, તે મુકીને.

લીલાવતી—હજુ બેઠું ખુલ્લો નથી કર્યો, માટે થોડા દીવસ અ-
હીયા રહીને પછી, બેઠું ખુલ્લો કરીશ.

કમળા ઠીક ત્યારે, માગ્યા તો ત્યાં ની રહેવાસે કેમ,

લીલાવતી—તમે ઘેર જામ, સસરાજીને, અને સાસુજીને આ વાતની
ખબર આપો, અને પછી કાલે મને મળવાને મરો, તમારે આ
વવું, અને ખરી વાત પ્રગટ નહીં કરવી.

કમળા—ઠીક ત્યારે હુંતો જાઉં છું.

લીલાવતી --હા જાઓ અને કે જો, કે કંઈ શીકર કર્યો નહીં,

કમળા—વારું તેના હું કરીશ પણ તે મને કેશકે જાણીને મુકીને
કેમ આવી ત્યારે હું શું જવાબ દઈશ !

લીલાવતી—કેજો કે આમ કરવાનું કારણ હવે માટે.

(કમળા જાય છે)

મહન—(બાવે છે) ચાલો ત્યારે પેલી સામે હવેલી દેખાય છે, તે
બાડે સખી, અને આપણે જે જોઈએ તે સમજી ખરીદી અં-
કર મુકી તાજી દધને આવ્યો.

હીલાવતી—ચાલો ત્યારે પણ એકાદ ચાકર કે પછી : દાસી જોઈશું
તેનું કેમ કરીશું.

મહન—તે ગખી લઈશું પછી કંઈ છે.

હીલાવતી—ચાલો ત્યારે.

મહન—હા ચાલો, (બન્ને જણા જાય છે)

હીલાવતી—(જતાં જતાં) (સ્વગત) એટલે મુધીતો ઇશ્વર કૃપાથી
કામ પાર પડ્યું છે, હવે તો ઇશ્વર કરે તે ખર, આકાશ સા
મુ લાઈ જોડીને) હે જગનિવંતા, હે સચરાચર, સર્વે વ્યાપક
તમે સર્વના અંતરયાત્રી છો તમારથી કશું અ નણ્યું નથી
જલ ત્યાં સ્થળ અને સ્થલ ત્યાં જળ તમે તમારી શક્તિથી
સેહેજ વારમાં કરી શકો છો; માટે હે જગનિવંતા પ્રભુ તમે
મને મારા કામમાં સંપુરણ સ્થાય કરશો, એવા આ દાસીની
પ્રાર્થના છે.

મહન—ચાલો, ચાલો. આમ છેક ધીમે ધીમે કેમ ચાલો છો,
(બન્ને જણા જાય છે.)

પ્રવેશ ૭ મો.

પ્રતાપચંદ્રનું ઘર.

ગુણવતી—સાંજમો છો કે સાંજ પડવા આવી તો પણ છાકરી કે
વહુ કોઈ હજી કેમ નહીં આવ્યા હોય !

પ્રતાપચંદ્ર—આવતાં હશે.

કમળા—(પ્રવેશ કરીને) હસ્તા હસ્તા, કામપાર, કામપાર !!!

શુભવંતી—શું બાઈને તેડી લાવ્યા ? ? ?

કમળા—હા,

પ્રતાપચંદ્ર—ક્યાં છે ?

શુભવંતી—કમળા? બાઈ ક્યાં છે, તું એકલી કેમ આવી, તારી બાબી ક્યાં છે ?

કમળા—

ગાયન.

(રામ, વનચર વીરા વધામણી.)

માતા, પીતા, તમે સાંભળો ! કહું વાત હું બાળે;

ચુલ્લુ વખાણુ બાબી તણાં, બાગ્ય બગાયા સુરાળે, માતા પીતા.

માળણુ થઇને તે સંચરી, વેસ્યા વાડાની માંઢી:

પુલ વચ્યાં ત્યાં ફરી ફરી, બાઈ રહેનાતા જ્યાંઢીં, માતા પીતા,

બાઈ મોમા જોષ રૂપને, બાવ્યા છે એની સાથ;

બાડે રાખીને હવેલીમાં, બન્ને રહે છે સંગાથ. માતા પીતા,

મુજને કહું તમે જઈ કરી, કેળે સવળી આ વાત;

* શ્રીકર .ર નહી તે ખરે, ધરમાં માતને તાત. માતા પીતા,

પ્રતાપચંદ્ર—વહુ હાંસીયાર તો ખરી,

શુભવંતી—ત્યારે તમે એને શું જણો છો,

કમળા—બા, એતો બહુ જખરી, હો, મારી તો હીમ્મતે નહી ચાલે

અને એ તો ખાસી માલણુ બનીને વેસ્યા વાડમાં ગઇ,

શુભવંતી—ત્યારે તું ક્યાં ગઇતી, સાથે ગઇતી કે નહીં,

કમળા—નારે બા, મને તો બાબી આધે ઉભી રાખીને ગયાંતાં, ધ

ણુ હું ત્યાં ઉભી ઉભી બધુ જોતીતી ખરી.

શુભવંતી—ત્યારે તું સાથે નોહતી કેમ ?

કમળા—ના, બા, હું તો આધે ઉભીતી,

પ્રતાપચંદ્ર—ત્યારે તને બધી ખબર કેમ પડી ?

કમળા—ભાઈને ધર ભાડે લેવા મોકલી, બાબી મારી પાસે આવી
ને બધું કહી મઠ.

શુશ્રુવંતી—ભાઈએ તારી બાબીને ઓગળાવી મરી કે ?

કમળા—ના, એ તો હજુ માસણજી જાણે છે ?

શુશ્રુવંતી—એમ કે, ત્યારે એ બેઠે ક્યારે બાગમે,

કમળા—તે તો ભાબીએ કહ્યું છે કે થોડા દીવસમાં એ બેઠે ભા-
ગીને આપણે સઘળાં ભેગાં મળી શું,

પ્રતાપચંદ્ર—હીક છે, જે ઇશ્વર કરે તે ખરું,

પ્રવેસ ૮ મો

મહનની ભાડે રાખેલી હાલેલી.

લીલાવતી—પ્રાણનાથ, આપના પ્રતાપથી, હું ધણી સુખી થઈશું
પણ આજે મને બાહ્યર જવાની રજા આપણા,

મહન—ક્યાં જવું છે ?

લીલાવતી—મારી એક નાનપણની મેનપણી છે તેને મળવા જવું છે,

મહન—તે ક્યાં રહે છે, અને સી ન્યાત છે ? તેનો કહે,

લીલાવતી—તેતો વાણીયા છે, અને ખાનદાન કુટુંબના છે, પણ તે
ખીચારા દુખી થઈ ગયા

મહન—શા કારણથી દુઃખી થઈ ગયા છે,

મહન—શા કારણથી દુઃખી થયા છે,

લીલાવતી—મારે જેની માથે મેનપણું છે, તેનું નામ લીલાવતી છે.

તેનો ધણી ધણોજ નહારી આવેલો અને વેસ્થામામી છે જેથી

તે ખીચારી સત દાહાડો ઝુરવા કરે છે, તેમજ તેના આજી

અને સસરો પણ ખીયારાં લગ્નાં માણુસ છે, અને તેની એક કમળા કરીને નણુંદ છે, તે તો મારી સાથે બહુ માયા રાખે છે, માટે હવડાં મળીને પાત્રી આવુછું.

મદન—(મનમાં) આ વાત તો મારીજ કરે છે, પણ આમળ શું થાય છે, તે જોવું તો ખરો, (ચાલ્યું) ઠીક છે જઈ આવો. (એટલામાં કમળા આવે છે, પણ વેસ માલણનો છે નેથી મદન ઝોળખતો નથી)

લીલાવતી—આવો એન સારાં તો હો, કમળા—હા, એન તમે તો સારાં છે, લો આ શેઠને માટે ગજરો (મદનને સારું ગજરો આપે છે)

લીલાવતી—લો, આ ગજરો, આ મારી નણુંદ છે તે તમારે શાર ગજરો લાવી છે

મદન—બહુ સાર, (કમળાને) તમરું નામ શું. "

કમળા—મારું નામ કમળા છે બાપ, તમારું નામ શું. હું તો જુ-લી મહ,

મદન—માર નામ મદન, એટલે, ત્યારે તમે તો નગર સંકળા દી-કરા, અને ઝોળખો છો કે બાપ.

મદન—મેં તમને કોઈ વાર જોતાં હોય એમ લાગે છે, ખરું કારણ મારી એનનું નામ પણ કમળા છે, અને તેના ને તમારી સીકલ અગમર મલતી આવે છે;

કમળા—એમકે, ત્યારે હજ તેનો નહા હોડે,

મદન—ના, ના, તે ખીયારી અડીયા ક્યાંથી આવે.

(એમ કહીને નિમામો નાખે છે.)

લીલાવતી— ગાયન.

(રામ કાંઈ કાલાવાન કણ)

જાને થાવ ઉદાસ, જાલા મારા, જાને થાવ ઉદાસ,

મનહર મુખડું શીં કરમાયુ, બેડી છું હું પાસ, બહામારાકાને,
અતર માંહી શીં ચીંતા છે, કરોની વેગે પ્રકાશ. બહામાસકાને,
હું ખ તમારે થું છે બહા, કરું હું વેગે નાશ, બહામારાકાને,
સાંભરે છે થું વરમા તમને, કે કંઈ ખીજુ પાસ. બહામાસકાને,
આરા લમ મુગને નહીં કોતો, બહેકે છે પ્રીતાવાસ, બહામારાકાને,

મદન—હું થું છું મને આજે મારા ધરનાં સાંભરડાં જેવી મન
સ્થેજ ઉદાસ થયું તેમાં વરી આ તારી નણુંદ કમળાનુ સ્વ
રૂપ અને મારી બેનનું રૂપ મળનાં આવવાથી તે સાંભરી આ
વી ખીજુ કંઈ નથી;

લીલાવતી—ત્યારે હું જે તમને હવડાં ચાત કરતી હતી તેજ કમળા
તમારી બેન! ત્યારે તો લીલાવતી તમારી બી ચામ?

મદન—હા (નીસાસો નાખે છે.)

લીલાવતી—ત્યારે તે બન્ને બહીયાં આવે તો તમે ઓળખો ખ-
સા, કે,

મદન—કેમ નહીં ઓળખું જરૂર ઓળખું,

લીલાવતી—ત્યારે તમે તમારે ગેર જવા સજી છે ?

મદન—તને મુકાને હું કોઈ જગ્યાએ જવને સજી નથી,

લીલાવતી—ત્યારે કલ્પ, એમ હોય, કે આ કમળા, (કમળાને બ-
તાવતો) તમારી બેન હોય, અને હું મણે તમારી સ્ત્રી લી-
લાવતી હોઉં, તો તમે શું કરો.

મદન—અરે એવું તે ક્યાંથી હોય, અને જો એમ હોય તો પછી
મારા જેવો આ દુનીયામાં સુખીયો પણ મણુ.

ગાયન.

(રામ, જવાદે છેલા ઝાઝી થઈ છે વાર.)

એવું તે ક્યાં થઈ હોય, હો, બહાલી મારી, એવું તે ક્યાં થઈ હોય;

મુજ અંતરમાં, આજ ગળેછે, હિપર મનકુ માગ, હો બહાલી મારી.
હું મેજુને, પાતા કોણ મારા, બેની ક્યા અડીયા હોય. હો બહાલી.
વેસ્થા પ્રિતીથી, વિરોધ વગરો, માન પીતા મનમાંય; હો બહાલી.
હું તવ સમજો, અંતરમાંથી, આગરં મારા જાય; હો બહાલી મારા.
હવે શું મગશે, તે સૌ મુજને, એવું તે ક્યાથી થાય. હો બહાલી.
(લીલાવતી કમળાને ઇસારત કરે છે એટલે તે વેશ ખડે છે.)

લીલાવતી—પ્રાણુનાથ, હવે હું તમારા મોડા આગળ મારી વાત
હું પાવીને તમારં અંતસકરણ દુઃખાવવા માગતી નથી, એ
મ કહી હિપરનું લુગક જે દક્ષણા પેહરેવું હતું તે કાઢી
નાખે છે.

મદન—અરે!! આશું!!! હું શું જોઉં છું, સ્વપ્ન કે સાચી
વાત!! આતો લીલાવતી!! (કમળા પ્રવેશ કરે) આશ્રય પામે છે).

કમળા—મેટાભાઈ શું વિચારમાં પડ્યાછે.

મદન—અરે!! આ કોણ!! બહાલી બેન કમળા!

કમળા—હા ભાઈ એતો હુંજ (ખાત્રી પડે છે) અને આ મારી
ભાભી લીલાવતી, આલો હવે ધેર.

લીલાવતી—પ્રાણુનાથ, માફ કરજો, મારાથી કંઈ વધારે બોલાયુ હોયતો.

મદન—આરે, પણ હું જાણું કે હિંદુ છું, તેની મને ખબર નથી.

શું તુંજ સાચે સાચી લીલાવતી, અને આ મારી બેન કમળા.

શું તું માલજુ નહીં!!

લીલાવતી—ના સ્વામીનાથ હવે હું માલજુ નથી પણ તમારી ઇચ્છા
લીલાવતી છું.

મામન.

(સમ, પ્રાણુનાથ પ્રાણુનાથ પ્રાણુનાથરે.)

સ્વામીનાથ સ્વામીનાથ, સ્વામીનાથરે,

વાન કહુ આજ ખરી, સ્વામીનાથરે;

વેસ્થા પ્રીતી માટે તમે, સ્વામીનાથરે—સ્વામીનાથ સ્વામી.

હમી મયાલા, ખાસ ખાસ સ્વામીનાથરે;

તેથી મેં આ સોમધરીએ, સ્વામીનાથરે,—સ્વામીનાથ સ્વામી.

હવે પધારો, આજ જાઓ. સ્વામીનાથ;

ધેર જાઉં સૌ સુખી થાઉં (૨) સ્વામીનાથરે.—સ્વામીનાથ સ્વા
કમળા—મોટા ભાઈ હવે જે થવાનું હતું તે થઈ ગયું હવે તેના સોચ
નહી કરસો, ચાલો હવે ઘેર બાપા અને બા તો બીચારાં
સુકાદને આડધાં થઈ ગયાં છે.

મહન—પણ બાપા મને કંઈ કેસે ત્યારે,

કમળા—તમને એક સખ્ત પણુ નહીં કે, પછી કંઈ.

શીલાવતી—પ્રાણનાથ, તમને કોઈ પાસુકન કેવાનું નથી, એ બાપતમા
તમે ખાત્રી રાખજો.

મહન—ડીક ત્યારે ચાલો, પણ ખ્યારી; તારા જેવી નારી જો મને નહીં
મહી હોત તો મારો જનમારો તો વૃથાજ ગયો હતો.

ગાયન.

(રામ દુઃખ દરના થઈ દુઃખ કેમ ચાલો)

દુઃખ પડ્યું મુજ સાર ખ્યારી, સહજ કીધું તે ભારીરે—દુઃખ પડ્યું

માત પીતા દુખીયાં બહુ દેખું, શું કહું તુજને બહારીરે—દુઃખ પડ્યું

હું નવ સમજ્યો મીત્ર નહારા. સીખ ન માની સારીરે—દુઃખ પડ્યું

વેસ્થા કરી પ્રીતી કરતાં. આજ મહ સૌ મારીરે—દુઃખ પડ્યું

શીલાવતી—હસે. હવે મહ મુજરી સંભારી નકમાં મનમાં હવેનું ઉત્પ-

ન્ન કરવો નહીં ! જે બનવાની હતી તે બની મહ, હવે કંઈ છે !

કમળા—મોટા ભાઈ હવે મીઠું બધી વાત જાણો, અને ઘેર ચાલો,

કારણ તમે ગયા ત્યારથી બા તો અનાજનો ઘણો પક્ષ ખાતી નથી.

ન-ચાલો ત્યારે.

(તણે જણા નય છે)

પ્રવેશ ૮ મો

પ્રતાપચંદ્રની હવેલી.

ગુણવંતી-મેકુ સાંભળો છો કે, કેમગા ગઇ તે હજુ કેમ નહીં આવી !

પ્રતાપચંદ્ર-હવડાં આવશે. તું કે તો મુનીમને મોકલીયે,

ગુણવંતી હા, મોકલો તો સાર, વડુ હોસીયાર તો બહુ હો ! !

પ્રતાપચંદ્ર-લો એ લોકો તો આવ્યા ! ! તણે જણા આવે છે)

ગુણવંતી=(મદનનાં ઓવારણાં લે છે) બાઇ સારો છે !

પ્રતાપચંદ્ર-બાઇ મદન, જે બનવા કાળ તે બની મયું, મનમાં કંઈ ગભરાતો નહીં.

મદન-પીતાજી મેં આપનો બહુ અપરાધ કર્યો છે, મને માફ કરો.

ગુણવંતી-કંઈ નહીં બાઇ હોય; એતો પ્રહરી પીકા હતી, તે લેણે

ભોમવાવી, હવે સૌ સારા વાના થશે, (લીલાવતીને) આવો

વડુ આમ બેસો ! હમારે તો ખરેખર તમારો ઉપકાર માન

વાનો છે,

પ્રતાપચંદ્ર-કુળવાન માણુશો તે એવાંજ હોય ! સામાસ છે. લીલાવતી

તને, અને તારા માત પીતાને, વડુઓ તો દુનીયામાં જેને

મળે તેને આવી જ મળજે, કે જેને પોતાના કુળની, અને

પોતાના પીતાના કુળની ખરેખરી લામણી હોય.

મુનીમ=(મદનને) કેમ છે મદનભાઈ સાર તો છે !

પ્રતાપચંદ્ર=(મુનીમને) આપણે આજે માંમમાં સાકર વેઢેઆવો !

સુનીમ-બહુ સાર, બજારથી લાવી બેઝાવી હઉં છું.

(સાકર બેઝાય છે તેમ તેમ લોકો મળવા આવે છે)

સર્વપાત્રો.

ગાયન.

(રામ વિનતી ધરજો ધ્યાન જન સહુ.)

પ્રીતે પશુ ગુણુ ગાવ, સજનો, પ્રીતે પ્રભુ ગુણુ ગાવ. (૨)
વણીક જાતી. વેસ્યા વમળથી. છુટયો મન દરખાવ: સજને પ્રીતે
સોજત સારી. સૌજન કરજો. નહીતો પડસે ધાવ=સજનો પ્રીતે
મીત તમારા, હોય નહારા. તેતો દુખીયા થાવ:સજનો પ્રીતે
ધરજો નારી. પ્રીતે સારો. કુલવંતી ગુણુભાર—સજનો પ્રીતે
નાનખણમાં સુત સુધારો, બરજો સહગુણુ ધાવ=સજનો પ્રીતે
ધર્મ તણે સુભ પંચ બતાવી. બેસાડે નિતીનાવ=સજનો પ્રીતે
નાટક રૂપી જ્ઞા દુનીયા છે. પ્રીતે પ્રભુ પદ સાવ.—સજનો પ્રીતે
સાર સજનન સહિ. જતર લેજો. શોક. રંકને રાવ.—સજનો પ્રીતે
ધોરજથી ગુણુ ગ્રાહી થજને પદ પ્રભુને ગવ.—સજનો પ્રીતે

સમાપ.

દોહરો.

ધોરજથી શ્રી વાંચીને, લેજો મનમાં સાર;
રચના છે હરપ્રીત ખરે, પશુ નિતી ગુણુ ધાર.
જગદર્તાના ગુણુનું, કરજો સૌ જન જાન;
સુમ નામના ક્રમથી; મળસે નીચ જાન.

જૈનધર્મનાં વાંચવા લાયક પુસ્તકોનું લીષ્ટ.

ક્રમનાં નામ	રૂ.આ.પા.	પરચુરણ	રૂ.આ.પા.
એવાંજીવી વીસી સ્તવન	૧-૮-૦	શીખણ નોવલ	૦-૫-૦
વિવીધ પુત્ર સંગ્રહ	૧-૮-૦	માનવું મ માનવતી	૦-૫-૦
સમગ્ર માળા મોટી	૧-૦-૦	પ્રધાન નોવલ	૦-૫-૦
કુમારપાળનો રાસ	૦-૮-૦	હરીગણ મગડી નોવલ	૦-૧-૦
મહાદેવભરનો રાસ	૦-૮-૦	સાત લીલાવતી	૦-૮-૦
મરુપાળ તેજપાળ	૦-૪-૦	સાવળી સંગ્રહ	૦-૧-૦
મહાસેનનો રાસ	૦-૧-૦	ગદ્ગદી સંગ્રહ	૦-૧-૦
સતપાળ વહેવારીવાલો	૧-૪-૦	સલાહ સંગ્રહ	૦-૪-૦
શુભીકરભાઈનો રાસ	૦-૪-૦	સિદ્ધાસેના સ્તવન	૦-૨-૦
પ્રથમતીકમલ સુત્ર	૦-૮-૦	જૈન મધુર માયન રસ	૦-૨-૦
હરિમંદ રામનો રાસ	૦-૨-૦	સ્તોત્ર સ્તોત્ર	૦-૪-૦
મહાન મહાગીરીનો રાસ	૦-૨-૦	નવરમરણ ગુજરાતી	૦-૨-૦
મહાદેવ ક્રિયાઓ	૦-૧-૦	પાશ તથા સ્તોત્ર	૦-૧-૦
પરદેશી મગનો રાસ	૦-૨-૦	જૈન મંત્રમાળા	૦-૧-૦
મરુપાળનો રાસ	૦-૮-૦	લગ્નવિધિ ગીત સાથે	૦-૨-૦
રાત્રી ભોજનનો રાસ	૦-૮-૦	દેવસીરામ પ્રાતીકમલ	૦-૪-૦
એવાંજીવી કુમારનો રાસ	૦-૨-૦	મોટીજાનાં લગ્નગાથાં	૦-૧-૦
ભાગ્યવતનાં રાસ	૦-૮-૦	ગુણવર્ણનો કાગળ	૦-૧-૦
કા. ભાગ્યનો રાસ	૦-૧-૦	સાધનાપદેશ	૦-૧-૦
કા. ભાગ્યનો રાસ	૦-૧-૦	મહાસીનાથનું વચન	૦-૧-૦

આ સિવાય ખીલ મણી જાતનાં નાટકો, સોલેસો, વારતાઓ તથા કવચ પદ્યોનાં પુસ્તકો અમારા ત્યાં મળે છે, ચોષ્ટેજનો અદ્યો જાનો એકલી મોટું પ્રાકૃત લીષ્ટ મહત્ત્વ મળેલો.

આ ઉપરાંત અમારું જાણીતું સમસેર બહાદુરજી.

૧. સુભાષીની સહાયતા - અમારા ત્યાં.